

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO
Kauppakorkeakoulu
Laskentatoimi

PIENEN YHTIÖN TILINPÄÄTÖSVARMENNUS

Ville Kervinen

Työn ohjaaja/tarkastaja:

2. tarkastaja:

Professori Pasi Syrjä

Tutkijaopettaja Helena Sjögrén

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Ville Kervinen
Tutkielman nimi:	Pienen yhtiön tilinpäätösvarmennus
Tiedekunta:	Kauppakorkeakoulu
Pääaine:	Laskentatoimi
Vuosi:	2015
Pro gradu -tutkielma:	Lappeenrannan teknillinen yliopisto 76 sivua, 2 kuviota ja 1 liite
Tarkastaja:	Professori Pasi Syrjä Tutkijaopettaja Helena Sjögrén
Hakusanat:	pieni yhtiö, tilintarkastus, yleisluonteinen tarkastus, hallinnollinen taakka

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena oli tutkia, onko tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus riittävä varmennusmuoto pienten yritysten tilinpäätöksille hallinnollisesti raskaan tilintarkastuksen sijaan. Tilinpäätöksen varmennusmuotoina tutkimuksessa käsitellään kansainvälisten ISA-standardien mukaisesti suoritettua kohtuullisen varmuuden tuottavaa tilintarkastusta sekä ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettua rajoitetun varmuuden tuottavaa yleisluonteista tarkastusta. Tutkimusmuotona käytettiin laadullista tutkimusmenetelmää. Tutkimuksen empiirisenä aineistona käytettiin Euroopan komission ja IAASB:n konsultaatiopapereihin lähetettyjä kommenttikirjeitä.

Tutkimustulosten perusteella havaittiin, että ISA-tilintarkastusstandardeja ei koeta hallinnollisesti raskaiksi pienille yrityksille ja ISA-standardien lakisäätteistä soveltamista kannatetaan. Alemman varmuustason yleisluonteinen tarkastus koettiin kuitenkin mahdolliseksi vaihtoehdoksi tilintarkastukselle erityisesti pienten yritysten tilinpäätösten varmentamisessa.

ABSTRACT

Author: Ville Kervinen
Title: Assurance of financial statements of a small enterprise
Faculty: School of Business
Master's programme: Accounting
Year: 2015
Master's thesis: Lappeenranta University of Technology
76 pages, 2 figures and 1 appendix
Examiners: Professori Pasi Syrjä
Tutkijaopettaja Helena Sjögrén
Keywords: small enterprise, audit, review, regulatory burden

The purpose of this Master's thesis was to study if a review of financial statements is a satisfactory assurance for small enterprises instead of an audit, which is viewed to cause regulatory burden. Assurance services examined in this Master's thesis are audit performed according to International Standards on Auditing and review of financial statements according to International Standard on Review Engagements 2400. The research method used was a qualitative research. Empirical data was gathered from comment letters addressed to European Commission and IAASB in response to their consultation papers.

According to the results of this study, compliance with ISA's is not viewed to be administratively burdensome for small enterprises and statutory compliance is supported. Review of a financial statement which provides limited assurance compared to reasonable assurance provided by an audit is however viewed to be a possible alternative to obtain assurance of the validity of especially the financial statements of small enterprises.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Taustaa	1
1.2	Aikaisempi tutkimus.....	3
1.3	Tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoite.....	5
1.4	Tutkimusmetodologia ja -aineisto	6
1.5	Tutkimuksen rakenne	7
2	TILINPÄÄTÖSVARMENNUKSEN HALLINNOLLINEN TAAKKA	9
2.1	Tilinpäätöksen varmennustoimeksiannot.....	9
2.2	Hallinnollisen taakan määritelmä	12
2.3	Tilinpäätösvarmennuksen vaikutus hallinnollisiin kustannuksiin.....	14
2.4	Hallinnollisen taakan kansainväliset selvitykset.....	23
2.5	Hallinnollisen taakan selvitykset Suomessa	25
3	TILINTARKASTUKSEN KANSAINVÄLINEN VIITEKEHYS.....	29
3.1	ISA-tilintarkastusstandardit.....	29
3.2	Toimintaympäristön vaikutus tilintarkastusstandardien soveltamiseen.....	32
4	NÄKEMYKSIÄ PIENTEN YRITYSTEN TILINPÄÄTÖSVARMENNUKSESTA ...	39
4.1	Tutkimusmenetelmä	39
4.2	Tutkimusaineiston valinta	41
4.3	Tutkimuksen tulokset.....	44
4.3.1	Vihreä kirja.....	44
4.3.2	Standardiluonnos ISRE 2400.....	53
5	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	60
5.1	Tiivistelmä	60
5.2	Johtopäätökset.....	64
5.3	Tutkimuksen rajoitukset.....	65

5.4	Jatkotutkimusehdotukset	66
	LÄHDELUETTELO	69
	LIITTEET	77
	LIITE 1. Tutkimukseen valitut kommenttikirjeet.....	77

LYHENNELUETTELO

HTM: Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymä tilintarkastaja.

IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board): Kansainvälisiä ISA-tilintarkastusstandardeja laativa toimielin.

IFAC (International Federation of Accountants): Kansainvälinen tilintarkastajaliitto.

IFRS (International Financial Reporting Standards): Kansainväliset kirjanpito-standardit.

ISA (International Standards on Auditing): Kansainväliset tilintarkastusstandardit.

KHT: Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymä tilintarkastaja.

TilintL: Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459.

OYL: Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624.

1 JOHDANTO

Euroopan unionin tilintarkastussäätelyn uudistaminen on herättänyt keskustelua tilintarkastuksen tulevaisuudesta Euroopan talousalueella ja erityisesti Suomessa. Lakisääteisen tilintarkastuksen kokorajojen olennaisen korottamisen myötä ISA-standardien (International Standards on Auditing) mukaisesti suoritettulle lakisääteiselle tilintarkastukselle on pienten ja erityisesti mikroyritysten tilinpäätösten varmennuksen osalta nähty vaihtoehtona muun muassa tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus (review-tarkastus) ISRE 2400 -standardin (International Standard on Review Engagements) mukaisesti. (Sviili 2013, 49-51; Åkerblad 2014a, 46-49; Åkerblad 2014b, 48-51.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään näitä kahta tilinpäätöksen varmennuspalvelua hallinnollisen taakan näkökulmasta ja tutkitaan, minkälainen varmennuspalvelu olisi pienten yhtiöiden näkökulmasta tarkoituksenmukaisin. Toisinaan tarkasteltaessa tilinpäätöksen alemman varmuustason varmennuspalveluita viitataan myös kansainväliseen liitännäispalvelustandardi ISRS 4410:n, jota sovelletaan tilintarkastajan suorittaessa kokoamistoimeksiantoja. Suorittaessa tämän standardin mukaisia varmennuspalveluja tilintarkastaja avustaa toimivaa johtoa tilinpäätöksen laatimisessa. Tätä varmennusmuotoa ei kuitenkaan tarkastella tässä pro gradussa -tutkielmassa, sillä ISRS 4410 mukaisen varmennuksen päätteeksi tilintarkastaja ei laadi tarkastushavainnoista tarkastuskertomusta, kuten tilintarkastuksessa ja yleisluonteisessa tarkastuksessa.

1.1 Taustaa

Vuonna 2007 Euroopan komissio antoi tiedonannon koskien yritysten liiketoimintaympäristön yksinkertaistamista yhtiöoikeuden, tilinpäätösten sekä tilintarkastuksen alalla. Taustalla oli pyrkimys vähentää hallinnollisia rasitteita erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten osalta Euroopan talouden elvyttämiseksi. Komission pohdinnassa tilinpäätöksiä ja tilintarkastusta koskevien EU-direktiivien pääasialliseksi tavoitteeksi esitettiin tilinpäätösten ja tilintarkastuksen laadun ylläpitäminen ja parantaminen, mutta samalla nostettiin esiin direktiivien noudattamisen tarpeettoman

raskas hallinnollinen taakka pienille ja keskisuurille yrityksille. Tiedonannossaan komissio ehdotti muun muassa mikroyritysten vapauttamista vuosittaisen tilinpäätöksen ja tilintarkastuksen suorittamisesta. (Euroopan komissio 2007a, 7-8.)

Kansainvälisen finanssikriisin jälkimainingeissa Euroopan komissio julkaisi vuonna 2010 tilintarkastuksen vihreän kirjan, jonka tarkoituksena oli avata keskustelu tilintarkastusalan tulevaisuudesta Euroopassa. Jatkomona komission tavoitteelle vähentää pienten ja keskisuurten yritysten hallinnollista taakkaa vihreässä kirjassa esitettiin erillisen toimintaympäristön luomista pienten ja keskisuurten yritysten tilintarkastukselle. Vaihtoehtoina esitettiin muun muassa lakisääteisestä tilintarkastuksesta kokonaan luopumista tai uudenlaisen lakisääteisen varmistusmuodon käyttöönottoa tilintarkastuksen sijasta. Tällaisella varmistusmuodolla tarkoitettiin erityisesti pienille ja keskisuurille yrityksille suunnattua niin sanottua ”suppeampaa tilintarkastusta” tai ”lakisääteistä tarkistusta”. (Euroopan komissio 2010, 20.)

Kesällä 2014 Euroopan unioni antoi direktiivin 2014/56/EU (jäljempänä ”tilintarkastusdirektiivi”), jolla muutettiin aikaisempaa vuonna 2006 annettua direktiiviä koskien lakisääteisiä tilintarkastuksia. Merkittävää uudessa direktiivissä on, että se rajaa kokonaan lakisääteisen tilintarkastuksen ulkopuolelle niin sanotut mikroyritykset. Tilintarkastusdirektiivissä määritellään yritysten kokoluokat viittaamalla aikaisempaan vuonna 2013 annettuun direktiiviin 2013/34/EU (jäljempänä ”tilinpäätösdirektiivi”), jossa mikroyritysten kokorajoiksi asetettiin 1) taseen loppusumma 350 000 euroa, 2) liikevaihto 700 000 euroa ja 3) työntekijöitä tilivuoden aikana keskimäärin 10 (Euroopan unioni 2013, 3. artikla 1. kohta). Tilinpäätösdirektiivissä mikroyrityksiä koskevat helpotukset sisältävät niin sanotun jäsenvaltio-option, eli jäsenvaltiot saavat päättää, missä laajuudessa kyseiset helpotukset implementoidaan kansalliseen lainsäädäntöön, vai jätetäänkö jäsenvaltio-optio käyttämättä.

Mikroyritysten lakisääteisen tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen olisi suuri muutos etenkin Suomelle, jossa lakisääteisen tilintarkastuksen kokorajat ovat Euroopan pienimpiä. Niemen ja Sundgrenin (2012, 771) mukaan käytännöllisesti katsoen lähes kaikki Pohjoismaissa osakeyhtiömuotoisesti toimivat yritykset on lakisääteisesti tilintarkastettava, kun taas monissa muissa Euroopan Unionin maissa

tilintarkastusrajat on säädetty lähelle Euroopan Unionin aikaisempaa tilintarkastusdirektiiviä. Suomen tilintarkastuslain 4 pykälän mukaan tilintarkastus on suoritettava yhteisöissä, joissa taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa, liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa tai yhteisön palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

Uusi kesällä 2014 annettu direktiivi tulee sovellettavaksi vuoden 2016 puolivälissä, johon mennessä Euroopan unionin jäsenmaiden tulee saattaa oma kansallinen lainsäädäntönsä vastaamaan direktiivin vaatimuksia. Direktiivin implementointityö alkaa Suomessa syksyllä 2014, jolloin Työ- ja elinkeinoministeriö perustaa oman työryhmänsä valmistelemaan säädösten täytäntöönpanoa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014a).

1.2 Aikaisempi tutkimus

Perinteisesti tilinpäätösten varmennuspalvelujen tieteellinen tutkimus on käsitellyt lähes pelkästään tilintarkastusta. Vaihtoehtoisten varmennuspalvelujen, kuten tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen, tieteellinen tutkimus on siis ollut melko vähäistä. Yleisluonteisen tarkastuksen osalta tutkimusta ovat suorittaneet lähinnä sääntelyviranomaiset sekä eri institutionaaliset toimijat. Näitä edustavat muun muassa Euroopan komissio ja IAASB, joiden konsultaatiopapereita yleisluonteiseen tarkastukseen liittyen käsitellään tämän tutkimuksen empiirisessä osiossa.

Suomessa tilinpäätöksen yleisluonteiseen tarkastukseen liittyviä selvityksiä on tehty muun muassa Työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiannoista. Vuonna 2010 Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi niin sanotun ”Professori Anderssonin raportin”, jossa käsiteltiin Suomen tilintarkastajajärjestelmän uudistamista. Raportti perustui selvitysmies professori Edward Anderssonin (2010) selvitykseen, jonka tavoitteena oli tutkia, millaisia tilintarkastuspalveluja ja millaista tilintarkastusosaamista Suomessa tarvitaan tulevaisuudessa. Selvityksessä erityistä huomiota kiinnitettiin pyrki- mykseen vähentää pienten kirjanpitovelvollisten hallinnollista taakkaa sääntelyn osalta.

Andersonin raportti lähetettiin lausuntokierrokselle vuoden 2010 alussa, jonka jälkeen Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi yhteenvedon lausunnoista lokakuussa 2010 (Räsänen & Koivisto 2010). Lausunnon antajien joukossa oli laajasti alaan läheisesti liittyviä toimijoita, muun muassa eri ministeriöitä, viranomaisia, kauppakamarien tilintarkastusvaliokuntia, yliopistoja, taloushallintoalan edunvalvontajärjestöjä sekä suuria tilintarkastusyhtiöitä. Lausunnoissa tuotiin esille erilaisia näkemyksiä muun muassa tilintarkastusvelvollisuuden laajuudesta ja alemman varmuustason tarkastuksien sopivuudesta Suomen tilintarkastusalalle.

Maijorin ja Vanstraelenin (2012, 119) mukaan taloudellisen raportoinnin ja tilintarkastuksen sääntelyssä on siirrytty yhä enemmän valtion väliintuloon, sillä nämä kaksi toimintaa ovat tärkeitä yleisen edun kannalta. Siksi heidän mukaansa viime vuosina tilintarkastusalan tieteellisessä tutkimuksessa, esimerkiksi Yhdysvalloissa, on enenevässä määrin tutkittu sääntelyn vaikutuksia tilintarkastusalaan. Tutkimuskysymyksiä ovat muun muassa olleet, kuinka tehokkaita uudet sääntelykeinot ovat, ja mitkä ovat uuden sääntelyn kulut ja hyödyt. Tällaista tutkimussuuntaa edustavat muun muassa Ruhnken ja Schmidtin (2014) sekä Kwonin, Limin ja Simnettin (2014) tutkimukset, joissa tutkittiin tilintarkastajien pakollisen rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastuspalkkioihin.

Tilintarkastus aiheuttaa yrityksille hallinnollisia rasitteita, joista osa on hallinnollista taakkaa. Yksi hallinnollisen rasitteen keskeisimmistä lähteistä on tilintarkastajien laskuttamat tilintarkastuspalkkiot. Tilintarkastajien laskuttamat palkkiot ovatkin yksi tilintarkastusalan tieteellisen tutkimuksen tutkituimmista osa-alueista. Tutkimuksissa on keskitytty tarkastelemaan muun muassa tarkastettavan yrityksen ja liiketoimintaympäristön ominaispiirteiden vaikutusta tilintarkastuspalkkioiden suuruuteen (Taylor & Simon 1999; Chung & Narasimha 2002) sekä tilintarkastajan ja tarkastettavan kohteen asiakassuhteen vaikutuksia tilintarkastuspalkkioiden suuruuteen (Sundgren & Svanström 2013). Kuten edellä on mainittu, myös sääntelyn vaikutukset tilintarkastuspalkkioihin ovat saaneet huomiota tieteellisessä tutkimuksessa. Lisäksi huomiota on saanut tilintarkastusalan suurten toimijoiden, eli niin sanottujen Big 4 -tilintarkastusyhtiöiden, ja kooltaan pienten tilintarkastusyhtiöiden laskutuksen eroavaisuudet.

1.3 Tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoite

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee tilintarkastuksen ja tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen tulevaisuutta Euroopassa ja erityisesti Suomessa mikro- ja pienten yritysten kannalta. Tutkimuksen tavoitteena on tutkia, onko tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus riittävä varmennusmuoto mikroyrityksille ja pienille yrityksille. Tilintarkastusalan viimeaikaisen sääntelyn uudistamisen ja pienten yhtiöiden tilintarkastusrajojen nostamisen vuoksi tutkimuksen aihe on hyvin ajankohtainen. Perinteisesti tilinpäätösten varmennuspalvelujen tieteellinen tutkimus on käsitellyt lähes pelkästään tilintarkastusta. Siksi on tärkeää tutkia myös tilinpäätösten vaihtoehtoisia varmennusmuotoja, joista yleisluonteinen tarkastus on kenties käytetyin.

Tutkimuskysymykseksi on muotoiltu:

1. Millainen tilinpäätöksen varmennuspalvelu lisääisi luottamusta pienen yrityksen tilinpäätökseen samalla vähentäen nykyistä hallinnollista taakkaa?

Tässä gradussa käsiteltävät tilinpäätöksen varmennuspalvelut ovat kansainvälisten ISA-tilintarkastusstandardien mukaisesti suoritettu tilintarkastus sekä ISRE 2400 -varmennuspalvelustandardin mukaisesti suoritettava yleisluonteinen tarkastus. Päättökysymystä on jäsennetty muotoilemalla kaksi alatutkimuskysymystä, jotka ovat:

A. Millaisessa laajuudessa ISA-tilintarkastusstandardit tulisi ottaa käyttöön pienten yhtiöiden tilintarkastuksissa?

B. Johtaako ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettu yleisluonteinen tarkastus tilinpäätöksen käyttäjien kannalta merkitykselliseen tarkastukseen samalla hallinnollista taakkaa vähentäen?

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu aikaisemmasta tutkimuksesta koskien taloudellista raportointia ja tilintarkastusta pienten yritysten hallinnollisen taakan osa-alueena sekä kansainvälisen liiketoimintaympäristön erityispiirteiden vaikutusta tilintarkastukseen. Viitekehyksessä tarkastellaan myös tilintarkastusalan

kansainvälisiä ISA-standardeja, sillä ne muodostavat perustan, jonka mukaan tilintarkastusta Euroopan unionissa ja Suomessa tällä hetkellä suoritetaan. Euroopan unionin yhtenäisen tilintarkastusalan sääntelyn vuoksi tutkimuksen fokus on pääpiirteittäin koko Eurooppa, mutta tutkimuksessa pyritään huomioimaan erityisesti Suomen tilintarkastusmarkkinoiden erityispiirteet.

1.4 Tutkimusmetodologia ja -aineisto

Tutkimuksen empiirinen osio on luonteeltaan laadullinen tutkimus. Tutkimuksen empiiriseen osioon kerätty aineisto on peräisin sekundaarisista lähteistä. Lähdemateriaali on peräisin Euroopan komission tilintarkastuksen vihreään kirjaan KOM(2010) 561 saamista kommenttikirjeistä, sekä tilintarkastusstandardien asettajan IAASB:n saamista kommenttikirjeistä uudistetun ISRE 2400 -standardin laatimisprosessin aikana.

Kommenttikirjeet, jotka tutkimukseen on valittu, ovat eurooppalaisten tilintarkastajia edustavien edunvalvontatahojen sekä kattojärjestöjen antamia kommentteja. Kommenttikirjeet vihreään kirjaan annettiin vuoden 2010 lopulla, ja kommenttikirjeet ISRE 2400 -standardiluonnokseen vuoden 2011 alussa. Tehtyjen aineiston rajaustoimenpiteiden jälkeen tutkimukseen valikoitui 11 kommenttikirjettä vihreään kirjaan ja 9 kommenttikirjettä standardiluonnokseen. Tutkimukseen valitut kommenttikirjeet rajattiin kolmen menetelmän avulla. Tutkimuksessa haluttiin painottaa ammattitilintarkastajien näkökulmaa, joten tutkimukseen valittiin vain ammattitilintarkastajien antamat kommenttikirjeet. Toinen rajausta oli maantieteellinen, jonka perusteella tutkimukseen valittiin vain eurooppalaisten vastaajien kommenttikirjeet. Kolmantena rajauksena tutkimukseen valittiin vain niiden vastaajien kommenttikirjeet, jotka olivat vastanneet sekä vihreään kirjaan että ISRE 2400 -standardiluonnokseen. Poikkeuksen muodostivat suomalaisten KHT-yhdistyksen ja HTM-tilintarkastajien kommenttikirjeet, jotka valittiin tutkimukseen vaikka kyseiset yhdistykset eivät olleet kommentoineet ISRE 2400 -standardiluonnosta. Niiden kommenttikirjeet vihreään kirjaan valittiin mukaan tutkimukseen, jotta voitiin tarkastella erityisesti Suomen tilintarkastusmarkkinoita. Tutkimusmenetelmät ja aineiston rajausmenetelmät on esitelty tarkemmin tutkimuksen pääluvussa 4.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tämän pro gradu -tutkimuksen seuraavissa kahdessa pääluvussa esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys, joka käsittelee tilinpäätösvarmennuksen yrityksille aiheuttamaa hallinnollista taakkaa sekä tilintarkastuksen kansainvälistä viitekehystä. Hallinnollisen taakan käsittelyn aluksi esitellään kaksi vaihtoehtoista yritysten tilinpäätösten varmennuspalvelua, jotka ovat ISA-tilintarkastusstandardien mukaisesti suoritettu tilintarkastus sekä ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettu tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus. Tämän jälkeen viitekehyksessä tarkastellaan, kuinka tilinpäätösvarmennus aiheuttaa yrityksille hallinnollista taakkaa sekä minkälaiset tekijät vaikuttavat hallinnollisen taakan määrään. Hallinnollisen taakan suuruuteen vaikuttaa olennaisesti tilintarkastajan laskuttaman palkkion määrä, sillä tämä on yksi suurimmista kustannuksista, joita tilintarkastuksesta aiheutuu. Tästä johtuen viitekehyksessä käsitellään ennen kaikkea tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastuspalkkioihin. Lisäksi hallinnollisen taakan yhteydessä tarkastellaan aikaisempaa tutkimusta liittyen sääntelyn optimaaliseen tasoon, ja millaisia vaikutuksia sääntelyn lisäämisellä tai vapauttamisella on havaittu olevan tilintarkastuksen kannalta. Lopuksi osiossa esitetään selvityksiä hallinnollisen taakan mitatusta tasosta Euroopan unionissa ja Suomessa, ja millaisia toimenpiteitä ja tavoitteita hallinnollisen taakan vähentämiseksi on asetettu.

Teoreettisen kirjallisuuskatsauksen toinen osa-alue käsittelee tilintarkastuksen kansainvälistä viitekehystä, sillä tilintarkastusta suoritetaan Euroopan unionissa usein kansainvälisten standardien mukaisesti. Osion alussa esitellään lyhyesti standardiviitekehys, jonka mukaisesti tilintarkastusta suoritetaan. Tämän jälkeen tutkitaan toimintaympäristön vaikutusta tilintarkastusstandardien soveltamiseen, eli mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että tilintarkastusta suoritetaan eri tavoin eri kansallisissa toimintaympäristöissä, vaikka standardien sisältö on yhteneväinen tilintarkastajille. Näitä tekijöitä ovat muun muassa kansallisen oikeusjärjestelmän ominaispiirteet, rahoitusmarkkinoiden rakenne, verotusjärjestelmä ja tilintarkastajien ammattikunnan ominaispiirteet.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen jälkeen esitellään tutkimusmetodologia, eli käytetyt tutkimusmenetelmät sekä empiirisen tutkimusaineiston valinnan perustelut ja rajaus. Tutkimusmenetelmien esittelyssä perustellaan, miksi laadullinen tutkimusmenetelmä on valittu tutkimuksen suoritustavaksi, sekä miksi käytetään sekundaarista aineistoa primaarisen aineiston sijasta. Osiossa pohditaan myös, millaisia uhkia tällaisen lähestymistavan valinta tutkimukselle asettaa. Tutkimusaineistoa käsittelevässä alaluvussa esitellään sekundaarinen aineisto, eli mistä lähteistä alkuperäinen tutkimusaineisto on kerätty sekä millaisia rajoituksia alkuperäiseen tutkimusaineistoon on tehty, eli millä perusteella vihreän kirjan ja standardiluonnoksen kommenttikirjeistä tutkimukseen on valittu vain osa. Lisäksi selostetaan lyhyesti, kuinka kommenttikirjeitä on analysoitu tutkimuksen empiiristä osiota varten.

Tutkimuksen viides pääluke on tutkimuksen tulosten esittely ja pohdinta. Osio on jaettu niin, että ensin esitellään Euroopan komission vihreän kirjan kommenttikirjeiden tutkimustulokset ja sen jälkeen ISRE 2400 -standardiluonnoksen kommenttikirjeet. Nämä kokonaisuudet on vielä jaettu alalukuihin sen mukaan, millaisia merkittäviä teemoja kommenttikirjeiden analysoinnissa nousi esiin.

Pro gradu -tutkimuksen viimeinen pääkappale on johtopäätökset, jossa analysoidaan tutkimuksen havaintoja ja saatuja tuloksia. Yhteenvedossa verrataan tutkimuksen tuloksia teoreettiseen viitekehykseen ja tarkastellaan näiden yhteensopivuutta. Johtopäätöksissä pohditaan myös mahdollisia jatkotutkimuskohteita, jotka täydentäisivät tätä tutkimusta ja syventäisivät aihealueen tutkimusta.

2 TILINPÄÄTÖSVARMENNUKSEN HALLINNOLLINEN TAAKKA

2.1 Tilinpäätöksen varmennustoimeksiannot

Tilinpäätöksen varmennustoimeksiannolla tarkoitetaan toimeksiantoa, jossa tilintarkastaja esittää johtopäätöksen, jonka tarkoituksena on lisätä aiottujen käyttäjien luottamusta lopputulokseen, joka on saatu arvioimalla kohdetta kriteerien perusteella tai mittaamalla se kriteerejä käyttäen. Lopputuloksella tarkoitetaan esimerkiksi jonkin tietyn tilinpäätösnormiston mukaisesti laadittua tilinpäätöstä, sekä sitä, mitä eriä ja minkä määräisinä ne tilinpäätökseen sisällytetään, miten ne esitetään sekä mitä tietoja tilinpäätöksessä annetaan. Tilinpäätöksen käyttäjät ovat muita kuin vastuussa olevia osapuolia, jotka siis vastaavat tiedon tuottamisesta (KHT-yhdistys 2012, 1115.) Edellä esitetty varmennustoimeksiannon määritelmä käsittää siis sekä ISA-standardien mukaisen tilintarkastuksen, että ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettua yleisluonteisen tarkastuksen.

Jotta voitaisiin tarkastella ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettua tilinpäätöksen yleisluonteista tarkastusta täyden, ISA-tilintarkastusstandardien mukaisesti suoritettua tilintarkastuksen vaihtoehtona, on tärkeää ymmärtää näiden kahden varmennusmuodon erot. Tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen olennaisimmat eroavaisuudet liittyvät niiden tarjoaman varmuuden tasoon, suoritettujen tarkastustoimenpiteiden luonteeseen sekä tapaan, jolla tilintarkastaja ilmaisee lausunnon tilinpäätöksestä.

Tilinpäätösten yleisluonteiset tarkastukset suoritetaan IAASB:n standardin ISRE 2400 (Revised) mukaan. Standardi on alun perin laadittu jo 90-luvun puolivälissä, mutta siitä julkaistiin uudistettu versio vuonna 2012. Standardin uudistamisen taustalla oli IAASB:n tavoite kehittää standardeja, jotka vastaavat paremmin pienten ja keskisuurten yritysten tarpeisiin. Tilintarkastusstandardien laadinnassaan IAASB noudattaa periaatetta ”an audit is an audit”, jonka mukaan ISA-standardit ovat käyttökelpoisia niin suurten kuin pientenkin yritysten tilintarkastuksissa. Tästä

syystä standardinasettaja ei tue erillisen pienille ja keskisuurille yrityksille suunnatun tilintarkastusstandardikonaisuuden laatimista. IAASB kuitenkin tiedostaa kehityssuunnan pienten yritysten vapauttamiseksi lakisääteisestä tilintarkastuksesta. Sen mukaan uusittu yleisluonteisen tarkastuksen standardi tarjoaa hyvän vaihtoehdon lakisääteiselle tilintarkastukselle. (IAASB 2009, 3.)

Tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus eroaa laajuudeltaan oleellisesti ISA-standardien mukaisesti suoritetusta tilintarkastuksesta. Tilintarkastuksen tavoitteena on antaa kohtuullinen varmuus tilinpäätöksen oikeellisuudesta, mitä voidaan pitää korkeana varmuustasona. Tilintarkastajan suorittamien toimenpiteiden tarkoituksena on pienentää tilintarkastusriski hyväksyttävän alhaiselle tasolle. Tilintarkastusriskillä tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja antaa asiaankuulumattoman lausunnon. Yleisluonteisessa tarkastuksessa tilintarkastajan saavuttama varmuustaso on vain rajoitettu ja suhteessa suoritettuihin, tilintarkastusta kevyempiin tarkastustoimenpiteisiin. Tilinpäätöksen käyttäjän luottamus esitettyihin tietoihin on siis huomattavasti pienempi. (IFAC 2013a, 7.)

ISA-standardien mukaisen tilintarkastuksen lähtökohtana on tilintarkastajan tekemä riskianalyysi, miltä osin tilinpäätös on mahdollisesti virheellinen. Riskianalyysin pohjalta tilintarkastaja suorittaa toimenpiteitä, jotka vastaavat havaittuihin riskeihin ja tällä tavoin alentaa tilintarkastusriskin hyväksyttävälle tasolle. Tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus taas koostuu pääasiassa tilinpäätöksen lukuihin sekä muihin olennaisiin taloudellisiin lukuihin kohdistuvista analyttisistä toimenpiteistä, tiedustelujen tekemisestä toimivalle johdolle ja muille asianomaisille henkilöille sekä muista näiden pohjalta tehdyistä tarkastustoimenpiteistä. Koska tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen toimenpiteet ovat huomattavasti kevyempiä kuin tilintarkastuksessa, yleisluonteisessa tarkastuksessa on suurempi riski, että tilintarkastaja ei havaitse tilinpäätökseen sisältyvää olennaista virheellisyttä. (IFAC 2013a, 9.)

Tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen antaman varmuuden tason ero tulee hyvin ilmi muun muassa tilintarkastuksesta ja yleisluonteisesta tarkastuksesta annetuissa kertomuksissa. Tilintarkastaja antaa tilintarkastuksen päätteeksi ker-

tomuksen, jossa hän lausuu, antaako tilinpäätös oikeat ja riittävät tiedot toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastuskertomuksen lausunto on siis positiivinen lausuma. Yleisluonteisessa tarkastuksessa tilintarkastaja taas lausuu, onko hänen tietoonsa tullut mitään, mikä antaisi uskoa, ettei tilinpäätös anna oikeita ja riittäviä tietoja yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Kyseessä on siis niin sanottu negatiivinen lausuma. (IFAC 2013a, 6-7.)

Negatiivisessa muodossa annettavaa lausuntoa on jossain määrin kritisoitu alan ammattilaisten keskuudessa, sillä se saattaa olla liian epäselvä tilinpäätösten käyttäjien näkökulmasta eikä välttämättä ilmaise riittävän selkeästi yleisluonteisella tarkastuksella saavutettavaa varmuuden tasoa. Toisaalta Hasan, Roebuck ja Simnett (2003, 184) esittävät tutkimuksessaan, että joidenkin varmennuspalvelujen kertomusten käyttäjien mielestä negatiivisessa muodossa annettava lausunto on käytännöllisempi kuin positiivisessa muodossa annettava lausunto, sillä positiivinen lausunto yhdistetään korkeaan varmuustasoon. Kuten aikaisemmin todettiin, yleisluonteinen tarkastus tuottaa vain rajoitetun varmuuden tason. Hasan, Roebuck ja Simnett kuitenkin havaitsivat tutkimuksessaan, että sekä positiivisessa että negatiivisessa muodossa annettu lausunto on käyttökelpoinen ilmaisemaan saavutetun rajoitetun varmuuden tason. Lausunnon ilmaisumuotoa tärkeämpää onkin, että kertomuksessa ilmaistaan selkeästi muun muassa kuvaus tehdystä työstä.

Yleisluonteisella tarkastuksella voidaan nähdä olevan kustannushyötyjä tilintarkastukseen verrattuna. Koska yleisluonteisen tarkastuksen antama varmuus on rajoitetumpi, sen suorittaminen vaatii usein vähemmän aikaa ja näin ollen laskee tilinpäätöksen varmentamisesta aiheutuvia kuluja. Yleisluonteisen tarkastuksen tarkastustoimenpiteet koostuvat pääasiassa tiedustelujen tekemisestä ja analyttisistä toimenpiteistä, joten tilintarkastaja pystyy käyttämään enemmän ammatillista harkintaansa tarkastustoimenpiteitä suunnitellessaan ja suorittaessaan. Yleisluonteinen tarkastus voi tästä syystä olla joustavampi varmennusmuoto, kun toimenpiteitä pystytään kohdistamaan tarkastuskohteen ja tilinpäätöksen riskisyyden mukaan olennaisiin kohteisiin. (IFAC 2013a, 11.)

Tilinpäätösten yleisluonteisia tarkastuksia suoritetaan myös ISRE 2410 -standardin mukaan. Tämä standardi eroaa ISRE 2400 -standardista siinä, että tarkastuksen suorittaa tarkastuskohteen varsinainen tilintarkastaja. Koska tarkastaja on jo saavuttanut tärkeää informaatiota tilintarkastusta suorittaessaan, ISRE 2410 -standardin vaatimukset suoritettaville toimenpiteille ovat kevyemmät kuin ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettavassa yleisluonteisessa tarkastuksessa. Tätä kyseistä tarkastusmuotoa ei tarkastella tässä tutkimuksessa, sillä perusoletuksena on, että yleisluonteinen tarkastus voisi mahdollisesti korvata tilintarkastuksen pienten yhtiöiden tilinpäätösten varmennuspalveluna. Tästä syystä tilintarkastajat todennäköisesti eivät suorittaisi sekä saman pienen yhtiön tilintarkastusta että yleisluonteista tarkastusta.

Tilintarkastuslain mukaisen tilintarkastuksen, eli siis niin sanotusti suomalaisen tilintarkastuksen, erityispiirteenä esimerkiksi joihinkin Euroopan maihin verrattuna on hallinnon tarkastus. ISRE 2400 -standardin mukaisen yleisluonteisen tarkastuksen huomionarvoisena piirteenä on, että siinä ei oteta kantaa hallinnon tarkastukseen, vaan standardi käsittelee vain tilinpäätöksen tarkastamista.

2.2 Hallinnollisen taakan määritelmä

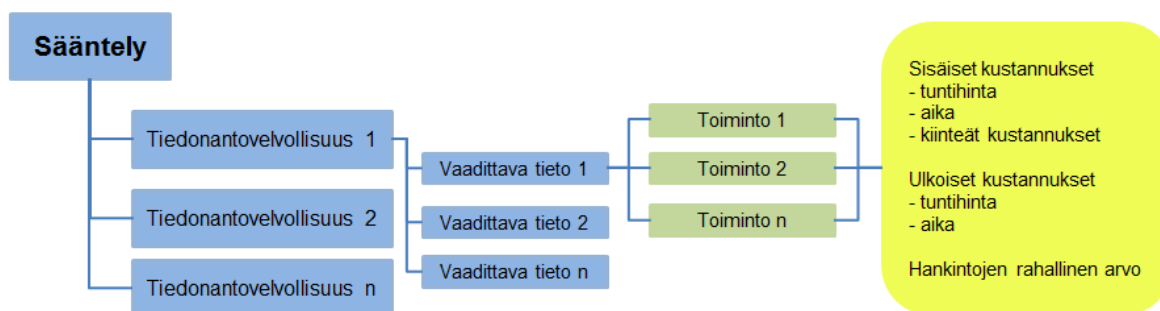
Lakisääteisen tilintarkastuksen suorittaminen aiheuttaa tarkastettavalle yhtiölle hallinnollisia kustannuksia. Hallinnolliset kustannukset voidaan jakaa toimenpiteisiin, joita yritykset suorittaisivat huolimatta lainsäädännön vaatimuksista, sekä toimenpiteisiin, jotka vastaavat suoraan lainsäädäntöön (kuvio 1). Yritykset tuottavat ja säilyttävät tietoa myös oman liiketoimintansa tarpeisiin. Tavanomaisiksi liiketoiminnan kustannuksiksi kutsutaan sitä osaa hallinnollisista kustannuksista, jotka yrityksellä olisi ilman lainsäädäntöäkin. Hallinnollisen taakan muodostavat kustannukset, jotka syntyvät pelkästään toimenpiteistä lainsäädännöllisten velvoitteiden täyttämiseksi. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010, 19-20.) Vaikka hallinnollista taakkaa pyritäänkin usein vähentämään poliittisen päätöksenteon kautta, sen poistaminen kokonaan ei ole mahdollista. Muun muassa Euroopan komission (2007b, 5) mukaan tietynasteinen hallinnollinen rasitus on välttämätöntä lainsäädännön pe-

rustavoitteiden ja suojan saavuttamiseksi, sekä markkinoiden avoimuuden varmistamiseksi.

Kuvio 1. Hallinnollisten kustannusten jakautuminen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010, 20.)

Hallinnollisia kustannuksia mitataan usein niin sanotun SCM- eli Standard Cost Model -menetelmän avulla, joka on kenties käytetyin menetelmä näiden kustannusten arvioimisessa. Muun muassa Työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2010 julkaisema suomalaisten yritysten hallinnollista taakkaa käsittelevä tutkimus toteutettiin SCM-menetelmää käyttäen, ja sitä käytetään laajasti eri Euroopan unionin jäsenmaissa samoin kuin Euroopan unionin toimintaohjelmassa hallinnollisen rasituksen keventämiseksi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010, 21). SCM-menetelmää käytetään arvioimaan sääntelyn yrityksille aiheuttamia hallinnollisia kustannuksia määrällisen tutkimuksen keinoin. Menetelmä on toimintoperusteinen, eli sääntelyn aiheuttamia kustannuksia mitataan yksittäisiin toimenpiteisiin asti, jotka on suoritettava sääntelyn noudattamiseksi. SCM-menetelmällä arvioidaan vain yksittäisten toimenpiteiden kustannuksia, jotta sääntelyn vaikutukset voidaan jakaa mitattaviin komponentteihin. Se ei siis esimerkiksi mittaa onko sääntely itsessään järkevää ja tai täyttääkö sääntely tarkoituksensa. Esimerkki SCM-menetelmän rakenteesta on esitetty kuviossa 2.

Kuvio 2. SCM-mallin rakenne (SCM Network 2005, 9.)

Kuviossa 2 näkyvässä SCM-mallissa sääntely aiheuttaa yrityksille erilaisia tiedonantovelvollisuuksia esimerkiksi sääntelyviranomaisille tai muille kolmansille tahoille. Tiedonantovelvollisuus ei tarkoita, että yrityksen tulisi jakaa tuottamaansa tietoa, vaan joissakin tapauksissa sen täytyy vain olla saatavilla mahdollista tarkastusta varten tai pyydettyä. Jokaisen tiedonantovelvollisuuden täyttäminen taas vaatii tietoa erilaisista lähteistä. Esimerkiksi tilinpäätös laaditaan yrityksen kirjanpidon pohjalta, joka taas voi koostua monesta erilliskirjanpidon järjestelmästä, kuten myynti- tai ostoreskontrakirjanpidosta, pysyvien vastaavien kirjanpidosta ja niin edelleen. Tämän tiedon tuottaminen vaatii erilaisia toimintoja, jotka voidaan järjestää yrityksen sisällä tai ulkoistaa. SCM-malli arvioi kustannuksia, jotka johtuvat kunkin erillisen toiminnon suorittamisesta. Esimerkiksi tilintarkastuksessa yrityksen sisäiset kustannukset aiheutuvat muun muassa siitä, että yrityksen johto on velvollinen avustamaan tilintarkastajaa ja ulkoiset kustannukset aiheutuvat tilintarkastajan laskuttamasta palkkiosta. Hallinnolliset kustannukset aiheutuvat siis hinnan ja käytetyn ajan tulosta sekä kiinteistä yleiskustannuksista. Kokonaistaloudelliset hallinnolliset kustannukset saadaan kertomalla yksittäisten yritysten yksittäisten toimintojen kustannukset koko yrityskannan koolla sekä lukumäärällä, kuinka monta kertaa toiminto joudutaan esimerkiksi vuoden aikana suorittamaan. (SCM Network 2005, 8-9.)

2.3 Tilinpäätösvarmennuksen vaikutus hallinnollisiin kustannuksiin

Kuten aikaisemmin johdannossa todettiin, tilinpäätöksen varmennuspalveluiden tieteellinen tutkimus on lähinnä keskittynyt tilintarkastuksen tutkimukseen tilinpäätös-

töksen yleisluonteisen tarkastuksen jäädessä vähemmälle huomiolle. Kuten Bédard ja Courteau (2013, 1) toteavat, yleisluonteisen tarkastuksen kustannusten ja hyötyjen tutkimus on vähäistä. Tämän tutkimusaukon täyttämiseksi he tutkivat kanadalaisia yrityksiä, jotka suorittivat vapaaehtoisesti välitilinpäätösten yleisluonteisen tarkastuksen. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia vaikutuksia välitilinpäätösten yleisluonteisen tarkastuksen suorittamisella oli vuosittaisiin kokonaistilintarkastuspalkkioihin sekä varsinaisen lakisääteisen, vuoden lopulla suoritettavan tilintarkastuksen hyötyihin. He havaitsivat, että välitilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen suorittaneilla yrityksillä tilikauden kokonaistilintarkastuspalkkiot olivat suuremmat kuin yrityksillä, jotka eivät olleet suorittaneet yleisluonteista tarkastusta. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka näissä yrityksissä suoritettiin niin sanottua ”tilikauden aikaista tarkastusta”, välitilinpäätöstarkastuksista ei saatu niin paljon hyötyä, että tilikauden varsinainen tilintarkastus olisi ollut oleellisesti kevyempi. Tutkimuksessa merkittävää oli kuitenkin se, että yleisluonteisten tarkastusten kustannukset eivät olleet suhteellisesti suurempia pienille yrityksille kuin suuremmille yrityksille.

Bédardin ja Courteau (2013, 24-25) tutkimuksessa käsiteltiin välitilinpäätösten yleisluonteisen tarkastuksen kustannusten lisäksi niistä saatavaa hyötyä. Bédard ja Courteau eivät havainneet tilinpäätösten laadussa merkittävää parannusta niiden yritysten osalta, jotka olivat suorittaneet yleisluonteisen tarkastuksen. Heidän tutkimuksestaan ei voida kuitenkaan vetää suoria johtopäätöksiä ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettun yleisluonteisen tarkastuksen kustannuksista ja hyödyistä. Tarkastukset on todennäköisesti suoritettu kanadalaisen kansallisen standardin tai ISRE 2410 -standardin mukaisesti, joten ne koostuvat lähinnä tiedusteluista ja analyttisistä toimenpiteistä, kuten Bédard ja Courteaukin (2013, 4) toteavat. Yleisluonteisen tarkastuksen on kuitenkin suorittanut yrityksen varsinainen tilintarkastaja, jolloin tarkastustoimenpiteet ovat todennäköisesti olleet ISRE 2400 -standardia kevyemmät, sillä kyseisen standardin mukaisen tarkastuksen suorittaa yrityksen ulkopuolinen tarkastaja, jolla ei ole samanlaista käsitystä tarkastettavasta yhtiöstä. ISRE 2400 -standardia lisäksi päivitettiin hiljattain, jotta se toimisi paremmin vaihtoehtona raskaalle tilintarkastukselle. ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettu yleisluonteinen tarkastus saattaisi siis parantaa tilinpäätösten

laatua enemmän kuin Bédardin ja Courteaun tutkimuksessa käytetyt tarkastustoimenpiteet. Tutkimuksen tulosten perusteella on kuitenkin syytä pohtia, kuinka tilinpäätösten varmennuspalveluita tulisi säännellä, mikäli yleisluonteinen tarkastus ei tuotakaan riittävää varmuutta.

Pagano ja Immordino (2007, 1, 20) käsitelivät tutkimuksessaan tilintarkastuksen sääntelyn optimaalista tasoa. Heidän mukaansa tilintarkastuksen sääntely ja sääntelyn valvonnan toimeenpano ovat avainasemassa yritysten taloudellisen tiedon luotettavuuden varmentamisessa. He havaitsivat, että tilintarkastuksen sääntelyn optimaaliseen tasoon vaikuttaa toimintaympäristö, jossa tilintarkastusta harjoitetaan. Sääntelyn asettamisessa on tärkeää analysoida tilintarkastuksen kustannusten ja hyötyjen suhdetta. Toimintaympäristöissä, joissa valvonnan tehokkuus on heikompi, sääntelyn asettaminen aiheuttaa enemmän kustannuksia. Sääntelystä on toisaalta enemmän hyötyä toimintaympäristöissä, joissa yritykset hakevat enemmän ulkopuolista rahoitusta ja huonojen sijoituspäätösten osuus on suurempi. Tutkimuksessa toinen näkökulma oli, että tilintarkastajat voivat tehdä toimivan johdon kanssa yhteistyötä osakkeenomistajien vahingoksi, jolloin tehokkaan valvonnan järjestäminen aiheuttaa enemmän kustannuksia. Sääntelyllä voidaan myös kieltää tilintarkastajien tarjoamat konsultointipalvelut, sillä tuottoisat konsultointisopimukset voivat vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Tilintarkastusraportointi ei silloin ole välttämättä objektiivista, vaan tilintarkastaja haluaa raportoida johtoa tyydyttävällä tavalla, jottei näitä tuottoisia sopimuksia menetettäisi.

Lakisääteisen tilintarkastuksen aiheuttamat hallinnolliset kustannukset koostuvat suomalaisissa yrityksissä tilintarkastajalle maksettavasta palkkiosta sekä ajasta, jonka yritys on velvollinen käyttämään avustaakseen tilintarkastajaa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010, 70). Tilintarkastajan palkkion suuruus määräytyy tilintarkastajan ja hänen toimeksiantajansa välisen sopimuksen mukaisesti, sillä tilintarkastuslaissa tai muissakaan laeissa ei ole perusteita siitä, miten tilintarkastuspalkkion suuruus määräytyy. Tilintarkastajan palkkion suuruus riippuu muun muassa tarkastettavan kohteen monimutkaisuudesta sekä riskisyydestä, ja käytännössä palkkiot määräytyvät usein markkinaehtoisesti. Yleensä tilintarkastajat laskuttavat tekemänsä työn tuntiveloituksen mukaan, joka määräytyy tilintarkastajan koulutuk-

sen, kokemuksen ja erityisosaamisen mukaan. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 197, 201.)

Taylor ja Simon (1999, 385-386) tutkivat tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavia mikro- ja makroekonomisia tekijöitä tutkimuksessaan, jossa otoksena oli julkiset tilintarkastusmarkkinat 20 eri maassa. He havaitsivat, että toimintaympäristön ominaispiirteet, kuten oikeudenkäyntien yleisyys, tiedonantovelvollisuus sekä sääntely, ovat tärkeitä tekijöitä tilintarkastuspalkkioiden vaihtelussa maiden välillä. Maissa, joissa tilintarkastajia vastaan nostetaan enemmän oikeushaasteita, joissa on laaja tiedonantovelvollisuus sekä kattava sääntely, tilintarkastuspalkkiot ovat usein korkeampia.

Chungin ja Narasimhan (2002, 89) tutkimuksen perusteella liiketoimintaympäristön ominaispiirteet ovat tärkeämpiä tekijöitä tilintarkastuspalkkioiden suuruuden määräytymisessä kuin yleisesti käytetyt muuttujat, joita ovat muun muassa tarkastettavan yrityksen toimiala sekä tilintarkastajaan liittyvät ominaisuudet, kuten tilintarkastusyhteisön tunnettuus. Tärkein tekijä eri maiden tilintarkastuspalkkioiden suuruutta mitattaessa on heidän mukaansa maan kehitysaste. Kehittyneissä maissa tilintarkastuspalkkiot ovat suurempia kuin vähemmän kehittyneissä maissa. Chungin ja Narasimhan tutkimuksen perusteella voitaisiin siis päätellä, että Euroopassa tilintarkastuspalkkiot ovat verrattain suurempia, koska Eurooppa on liiketoimintalueena melko kehittynyt, vaikka toki alueellisia erojakin on olemassa.

Tilintarkastajan laskuttamilla palkkioilla on Hoitashin, Markelevichin ja Barragaton (2007, 783) mukaan yhteys myös tilintarkastuksen laatuun. Tutkimuksessaan he löysivät positiivisen yhteyden tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastuksen laadun välillä, eli mitä suurempia palkkioita tilintarkastajille maksettiin, sitä paremmaksi tilintarkastuksen laatu tutkimuksessa arvioitiin. Tutkijoiden mukaan tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että suurempien palkkioiden vuoksi tilintarkastajat panostavat enemmän tilintarkastuksen suorittamiseen ja parantavat näin laatua.

Samansuuntaisiin tutkimustuloksiin ovat tulleet myös Sundgren ja Svanström (2013, 51), jotka havaitsivat, että tilintarkastuksen laatu ja tilintarkastuksesta lasku-

tettu palkkio liittyvät toisiinsa. Heidän tutkimustuloksensa osoittavat, että Ruotsin 6 suurinta tilintarkastusyhtiötä laskuttavat suurempia palkkioita kuin pienemmät tilintarkastusyhtiöt. Pienissä yhtiöissä ja itsenäisesti toimivat tilintarkastajat laskuttavat siis tilintarkastuksesta pienempiä palkkioita, mutta näin tehdään yleensä tilintarkastuksen laadun kustannuksella. Laatua mitattiin tutkimuksessa tilintarkastajien saamalla kurinpidollisilla rangaistuksilla.

Hoitashin et al. sekä Sundgrenin ja Svanströmin tutkimusten tuloksista voidaan tehdä sama johtopäätös kuin edellä on esitetty, eli tilintarkastus ei ole yrityksille pelkästään hallinnollista taakkaa, vaan yritykset saavat siitä myös lisäarvoa. Yritysten hallinnollisen taakan keventäminen ei siis välttämättä onnistuisikaan rajoittamalla tilintarkastusvelvollisuutta tai käyttöönottamalla alemman varmuustason tarjoava tilinpäätöksen varmennuspalvelu, mikäli kustannusten alentaminen johtaa samalla varmennuksesta saatavan hyödyn alentamiseen. Tilintarkastuksesta on siis koiduttava nettohyötyä tarkastettavalle yhteisölle.

Tilintarkastuksen aiheuttamiin hallinnollisiin kustannuksiin vaikuttava toinen tekijä tilintarkastajan laskuttamien palkkioiden lisäksi on aika, jonka tarkastettavan yrityksen toimiva johto ja muu henkilöstö joutuu käyttämään täyttääkseen velvollisuutensa avustaa tilintarkastajaa. Hallinnollinen taakka voi siksi olla erityisen suuri pienissä yrityksissä, sillä niissä johdon työpanos on usein yksi yrityksen tärkeimmistä resursseista. Lisäksi pienten yritysten tilinpäätösten käyttäjiä on usein huomattavasti vähemmän kuin suurten yritysten tilinpäätösten käyttäjiä. Suurissa yrityksissä voi olla enemmän ulkoisia osakkeenomistajia ja muita sidosryhmiä, kun taas pienissä yrityksissä omistus ja yrityksen johtaminen on harvoin hajautettua. (Keasey & Short 1990, 307.)

Vaikka tilintarkastus aiheuttaa hallinnollista taakkaa etenkin pienille yrityksille, monet pienet yritykset suorittavat kuitenkin tilintarkastuksen vapaaehtoisesti. Etenkin Iso-Britanniassa on viime vuosina tutkittu tekijöitä, jotka vaikuttavat pienten yrityksen haluun suorittaa tilintarkastus vapaaehtoisesti. Iso-Britanniassa siirryttiin vuonna 2004 tilintarkastuksen osalta järjestelmään, jossa tilintarkastusvelvollisuuden rajat nostettiin korkeimpiin mahdollisiin Euroopan unionin määrittelemiin kyn-

nysarvoiin, ja näin kattavan tilintarkastusvelvollisuuden sijasta monet pienet yksityiset yritykset vapautettiin tarkastusvelvollisuudesta tarkoituksena vähentää hallinnollista taakkaa. (Collis, 2012; Dedman, Kausar & Lennox 2014.)

Tilintarkastuksen suorittamiseen vaikuttavien tekijöiden tutkimus ei kuitenkaan ole suinkaan uusi ilmiö. Chow tutki jo vuonna 1982 yrityksen sisäisiä tekijöitä, jotka lisäävät omistajien halua suorittaa tilintarkastus. Tutkimuksen viitekehyksenä Chow (1982, 286) käytti agenttiteoriaa, joka käsittelee päämiehen ja agentin välistä eturistiriitaa. Chow havaitsi, että eturistiriitojen hallitseminen yrityksen toimivan johdon, osakkaiden ja joukkovelkakirjojen haltijoiden välillä on merkittävä tekijä ulkoisen tilintarkastajan valitsemisessa. Myös yrityksen suuri koko sekä velkakoventtien perustuminen kirjanpidon tuottamiin taloudellisiin lukuihin johtavat yrityksen todennäköisemmin valitsemaan vapaaehtoisesti ulkopuolisen tilintarkastajan. Mikäli yrityksen toimivalla johdolla on suuri omistusosuus yhtiössä, vaikutus on taas päinvastainen.

Collis (2012) tutki isobritannialaisten yritysten, jotka alittavat pakollisen tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot, suorittamaan vapaaehtoiseen tilintarkastukseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessa erotettiin toisistaan mikroyritykset sekä pienet yritykset, joiden koko ei edellytä lakisääteistä tilintarkastusta, mutta jotka ovat suurempia kuin mikroyritykset. Tutkimuksessaan Collis (2012, 462) havaitsi, että pienissä yrityksissä vapaaehtoinen tilintarkastus suoritettiin sitä todennäköisemmin, mitä suurempi liikevaihto yrityksellä oli. Liikevaihto oli tärkein tekijä suorittaa vapaaehtoinen tilintarkastus. Tästä voidaan päätellä, että vaikka yrityksen koko alittaa tilintarkastusrajat, suuri liikevaihto voi tarkoittaa samalla yrityksen liiketoiminnan ja taloushallinnon järjestelmien monimutkaisuutta ja riskisyyttä, jolloin korkeat tilintarkastusrajat eivät välttämättä vastaa pienten yritysten tarpeita. Tärkeitä tekijöitä tutkimuksessa olivat myös sijoittajien vaatimus tilintarkastuksen suorittamiselle sekä näkemys, että tilintarkastus ei ole merkittävä rasite.

Collisin (2012, 463) tutkimuksen mukaan mikroyrityksissä tärkein tekijä vapaaehtoisesta tilintarkastuksen suorittamiselle on kirjanpitäjän suosituksen noudattaminen. Muita tärkeitä tekijöitä ovat näkemys, että tilintarkastuksen kustannus ei ole mer-

kittävä taakka; sijoittajien vaatimus tilintarkastuksen suorittamiselle; liikevaihto, joka ei kuitenkaan ollut yhtä merkittävä tekijä kuin pienten yritysten kohdalla; pankin tai lainoittajien vaatimus tilintarkastuksen suorittamiselle; sekä näkökulma, että tilintarkastuksessa suoritetaan taloushallinnon järjestelmien ja asiakirjojen tarkastus.

Pienten yritysten vapaaehtoista tilintarkastusta Iso-Britanniassa ovat tutkineet myös Dedman, Kausar ja Lennox (2014, 21). Kuten Collisin tutkimuksessa, myös he tutkivat yrityksiä, jotka suorittivat vapaaehtoisesti tilintarkastuksen vapautuksesta huolimatta. He havaitsivat, että yritykset, joissa agenttikustannukset olivat suuremmat, suorittavat todennäköisemmin tilintarkastuksen vapaaehtoisesti. Agenttikustannuksiin vaikuttavat korottavasti yrityksen koko, monimutkaisuus, omistuksen hajaantuminen sekä hallituspohjan laajuus. Yritykset myös suorittavat todennäköisemmin tilintarkastuksen, mikäli niiden taloudellinen tilanne on heikompi, tai mikäli niiden taseessa on enemmän riskisiä omaisuuseriä. Dedmanin et al. tutkimuksen tulokset ovat siis yhteneväiset yli 30 vuotta aikaisemman Chown tutkimuksen kanssa.

Vastaavaa tutkimusta on suoritettu myös Suomessa. Niemi, Kinnunen, Ojala ja Tronberg (2012, 189) tutkivat pienten suomalaisten yritysten vapaaehtoisesti suorittaman tilintarkastuksen osatekijöitä. Niemi et al. havaitsivat, että yrityksen koko, ulkopuolinen lainarahoitus, sisäisten kontrollien testaamisen tarve sekä tilinpäätöksen tarjoaman informaation laadun parantaminen vaikuttavat vapaaehtoisen tilintarkastuksen suorittamiseen. Erityisesti pienten yritysten kohdalla tilintarkastus kuitenkin jätetään usein suorittamatta, mikäli kirjanpitäjän tarjoamat neuvontapalvelut, kuten veroneuvonta, koetaan hyödylliseksi. Tämä korostuu erityisesti toimintaympäristöissä, joissa veroraportointi perustuu yrityksen tilinpäätökseen. Tällainen tilanne on muun muassa Suomessa, jossa pienten yritysten veroilmoitus perustuu lähes kokonaan kirjanpidosta johdettuun tilinpäätökseen. Joissain kohdin tilinpäätökseen tulee kuitenkin tehdä oikaisuja johtuen kirjanpitolainsäädännön ja verolainsäädännön eroavaisuuksista.

Sääntelytaakkaa aiheutuu myös mukauttamiskustannuksista, jotka ovat lainsäädännön muuttumisesta aiheutuvia kuluja. Mukauttamiskustannuksia voivat aiheuttaa muun muassa ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttäminen lainmukaisten käytäntöjen ja toimintatapojen varmistamisessa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013). Esimerkiksi Vierun ja Schadewitzin (2010, 37) mukaan siirtymä suomalaisesta kirjanpitokäytännöstä kansainvälisiin IFRS-tilinpäätösstandardeihin tilinpäätöstä laadittaessa aiheuttaa merkittävän nousun tilintarkastuspalkkioissa. Vuodesta 2005 lähtien suomalaiset julkisesti noteeratut yhtiöt ovat joutuneet laatimaan konserniti-linpäätöksensä IFRS-standardien mukaisesti. Lantto (2014, 352) havaitsi tutkimuksessaan, että uusien kirjanpitostandardien omaksuminen, kuten kansainvälisen IFRS-standardien omaksuminen yrityksen kirjanpitokäytännöksi voi vaatia kirjanpitäjiltä ja tilintarkastajilta aikaisempaa suurempaa osallistumista yrityksen taloudellisen raportoinnin tuottamiseen. Tämä ei kuitenkaan hänen mukaansa ole yksiselitteistä, vaan standardin sisällöstä riippuu, kuinka se vaikuttaa laskentatoimen ammattilaisten työnkuvaan. Tutkimuksessa IFRS-standardien havaittiin lisäävän hallinnollista taakkaa, sillä standardin vaatimukset ovat usein monimutkaisempia kuin kansallinen tilinpäätöskäytäntö, joten se vaatii enemmän aikaa ja työtä.

Sääntelyn vapauttamisessa on nähty olevan hyötyjä etenkin pienten ja keskisuurten yritysten kohdalla. Hertig ja McCahery (2006, 342) väittävät tutkimuksessaan, että Euroopan unionin tulisi antaa yhteisöoikeutta säätäessään mahdollisuuksia poiketa säännöksistä, eli tiettyjen säännösten soveltamisen tulisi olla vapaaehtoista. Vapaaehtoisuudella saavutettaisiin kustannushyötyjä pienille ja keskisuurille yrityksille, mutta tällaisen oikeusperiaatteen saavuttaminen voisi osoittautua hyvin vaikeaksi johtuen kansallisten hallintojärjestelmien erilaisuudesta ja lainsäädännön hitaasta muuttumisesta oikeustapausten mukaan.

Pienille yhtiöille annetaan usein vapautuksia ja helpotuksia lainsäädännöllisten velvoitteiden noudattamisesta. Vapautus voi perustua yrityksen kokoon, jolloin kokorajoina käytetään esimerkiksi varojen kokonaismäärää tai työntekijöiden määrää. Vapautuksen perustetta voidaan mitata myös yksittäisen transaktion suuruudella, jolloin yrityksen koolla ei ole merkitystä. (Bradford 2004, 2-3.) Tilintarkastuk-

sen tapauksessa vapautus lakisääteisestä tilintarkastuksesta perustuu Euroopan unionin sääntelyssä sekä Suomen kirjanpitolaissa edellä mainittuun yrityksen kokoon. Bradford (2004, 37) havaitsi tutkimuksessaan, että pienten yhtiöiden vapauttaminen sääntelystä voi olla taloudellisesti tehokasta, kun vapauttamisesta koituu nettohyötyä. Tällöin sääntelystä saatavat hyödyt ylittävät sääntelystä aiheutuvat hallinnolliset kustannukset.

Ruhnke ja Schmidt (2014, 14) tutkivat sääntelymuutosten vaikutuksia yhtiön sisäisten sidosryhmien näkemyksiin tilintarkastuksen tuottamista hyödyistä ja tilintarkastuksen kustannuksista. He havaitsivat, että institutionaalisilla muutoksilla, joilla yleensä pyritään parantamaan tilintarkastajien riippumattomuutta ja tilintarkastusten laatua, voi olla jopa haitallisia vaikutuksia tilintarkastuksen laadulle. Muun muassa Euroopan komissio on ajanut tilintarkastusalalle tilintarkastajien tarjoamien konsultointipalvelujen kieltämistä, pakollista tilintarkastajien rotaatiota tarkastettavassa yrityksessä, pakollisia yhteistarkastuksia ja tilintarkastajan nimeämistä ulkopuolisen sääätelijän toimesta. Kaikilla näillä muutoksilla havaittiin olevan negatiivinen vaikutus tilintarkastuksesta koettuihin hyötyihin. Tutkimuksessa muun muassa havaittiin, että muutoksien vaikutuksesta tilintarkastajilla ei ole niin hyvää käsitystä tarkastettavan yhtiön toiminnasta, joka huonontaa tilintarkastuksen laatua. Kaikki nämä muutokset tilintarkastuksen sääntelyssä myös tutkimuksen mukaan todennäköisesti nostavat tilintarkastuksen kustannusta. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että sääntelymuutokset voivat jopa samanaikaisesti kasvattaa yritysten hallinnollista taakkaa ja huonontaa tilintarkastuksen laatua.

Sääntelyn muutoksilla ei siis välttämättä aina saavuteta niiden haluttua vaikutusta. Ruhnken ja Schmidin kanssa samanlaisiin tutkimustuloksiin päätyivät Kwon, Lim ja Simnett (2014, 191), jotka tutkivat tilintarkastajien pakollisen rotaation vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan laskuttamiin palkkioihin. He havaitsivat tutkimuksessaan, että Etelä-Koreassa vuonna 2006 voimaan tulleen tilintarkastajien pakollisella rotaatiolla ei ollut vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastuksen laatu säilyi samana ensimmäisenä vuotena, kun uusi tilintarkastaja toimi yrityksessä, sekä seuraavina vuosina. Sen sijaan tilintarkastajien pakollisella vaih-

tamisella oli merkittävä vaikutus tilintarkastajien palkkioihin. Tutkimusjaksolla tilintarkastajien laskuttamat palkkiot nousivat selvästi.

2.4 Hallinnollisen taakan kansainväliset selvitykset

Euroopan komissio käynnisti vuonna 2007 toimintaohjelman hallinnollisen rasituksen keventämiseksi Euroopan unionissa. Ohjelman tarkoituksena oli vähentää tarpeetonta ja suhteettoman suurta hallinnollista rasitusta taloudellisten hyötyjen aikaansaamiseksi etenkin pienille ja keskisuurille yrityksille sekä kuluttajille. Euroopan komission näkemyksen mukaan esimerkiksi tarpeettoman raportoinnin vähentämisellä saavutetaan tuotantokustannusten alentumista sekä tuottavuuden ja kilpailukyvyn parantumista. Toimintaohjelmalle asetettiin tavoitteeksi vähentää hallinnollista rasitusta 25 prosentilla vuosien 2007-2012 aikana. Toimintaohjelmaan valittiin 13 ensisijaista alaa, joilla lainsäädäntövaatimukset aiheuttivat suurimman osan yritysten hallintokustannuksista. Yksi valituista ensisijaisista aloista oli yhtiöoikeus, jonka osana käsiteltiin muun muassa vuosittaisen tilinpäätöksen laatimista koskevaa direktiiviä 78/660/EEC (Euroopan komissio 2007b, 2-4, 17.)

Toimintaohjelma hallinnollisen taakan keventämiseksi Euroopan unionissa saavutti 25 prosentin vähennystavoitteensa. Toimintaohjelman loppuraportti (Euroopan unioni 2012) julkaistiin vuoden 2012 lopulla, jonka mukaan hallinnollista taakkaa pystyttäisiin vähentämään vielä 5,5 prosenttia, mikäli komission ehdotukset lisätoimista hyväksyttäisiin Euroopan parlamentissa ja neuvostossa. Hallinnollista taakkaa onnistuttiin karsimaan erityisesti yhtiöoikeuden alalla, jossa yksi suuri muutos oli muun muassa mikroyritysten rajaaminen kirjanpidodirektiivien ulkopuolelle (Euroopan komissio 2012, 8). Mikroyritysten ja pienten yritysten hallinnollisen taakan keventämisessä otettiin myös suuri askel vuonna 2013, kun Euroopan unioni antoi uuden tilinpäätösdirektiivin 2013/34/EU, joka asetti merkittäviä helpotuksia muun muassa pienten yritysten tilinpäätöksen laatimiseen. Toimintaohjelman loppuraportissaan Euroopan komissio (2012, 3) nosti esiin näkökulman, jonka mukaan hallinnollisen taakan vähentämisen kannalta kriittistä on Euroopan unionin sääntelymuutosten nopea ja tehokas implementointi kansalliseen lainsäädäntöön.

Hallinnollisen taakan vähentäminen onnistuu vain yhteistyössä jäsenmaiden kanssa.

Kansainvälinen tilintarkastajien yhteistyöjärjestö IFAC on vuodesta 2011 lähtien julkaissut tutkimuksia, joissa on tutkittu pienten ja keskisuurten tilintarkastajien sekä näiden pienten ja keskisuurten asiakkaiden kokemia haasteita toimintaympäristössään. Tutkimuksia toteutetaan neljännesvuosittain, ja vuodenvaihteessa tutkimuksissa on tarkasteltu vuoden aikaisia trendejä sekä vertailtu tutkimuksissa saatua tuloksia edellisten vuosien vastaaviin tutkimuksiin. Kyselyissä vastaajilta on muun muassa kysytty, mitkä ovat suurimmat haasteet, joita ammattitilintarkastajat sekä näiden asiakkaat kohtaavat liiketoiminnassaan. (IFAC 2014)

IFAC:n tutkimuksissa tilintarkastajien pienten ja keskisuurten asiakkaiden kokema hallinnollinen taakka on muuttunut merkittävästi vuosien 2011 ja 2013 välisissä tutkimuksissa. Vuosien 2011 ja 2012 tutkimuksissa tutkimukseen vastanneiden pienten ja keskisuurten yritysten vastauksissa sääntelyn aiheuttama taakka oli merkittävin haaste yrityksille, taloudellisen epävarmuuden aiheuttaman haasteen seurattessa toisena. IFAC:n tulkinnan mukaan järkevämpi ja vähemmän työläämpi sääntely voisi parantaa luottamusta ja kasvua pk-yrityssektorilla. Vuoden 2013 tutkimuksessa tilanne oli muuttunut merkittävästi, ja sääntelyn noudattaminen oli liiketoiminnan uhkien listalla vasta kuudentena. Uusimman tutkimuksen mukaan pienten ja keskisuurten yritysten liiketoiminnan suurimpia uhkatekijöitä ovat talouden epävarmuus, rahoituksen saamisen vaikeus sekä paine alentaa tuotteiden ja palvelujen hintoja. Myös kustannusten nousu koettiin merkittäväksi uhaksi. Sääntelyn aiheuttama taakka koettiin kuitenkin sitä suuremmaksi, mitä pienemmästä yrityksestä oli kyse. (IFAC 2012; IFAC 2013c; IFAC 2014.)

IFAC:n tutkimusten toinen osa-alue koskee tilintarkastajia itseään, ja millaisia uhkia he näkevät omassa liiketoiminnassaan. Tutkimuksissa tilintarkastajien vastauksissa on nähtävissä samanlainen trendi kuin näiden asiakkaidenkin vastauksissa. Vuosien 2011 ja 2012 tutkimuksissa mukautuminen uuteen sääntelyyn ja uusiin standardeihin on ollut ylivoimaisesti suurin uhka pienten ja keskisuurten tilintarkastusammattilaisten liiketoiminnalle. On kuitenkin huomattava, että Euroopas-

sa tätä haastetta ei ole koettu yhtä suureksi kuin muualla maailmassa, mutta se oli silti vastaajien keskuudessa suurin haaste. Vuonna 2013 mukautuminen uuteen sääntelyyn ja standardeihin koettiin enää kolmanneksi suurimmaksi haasteeksi. IFAC:n tulkinnan mukaan tähän saattaa olla vaikuttavana tekijänä sääntelyn ja standardien hidastunut uudistaminen sekä pienten ja keskisuurten ammatinharjoittajien tottuminen muutosten hallintaan. Euroopassa näiden pk-ammattinharjoittajien suurimmaksi haasteeksi onkin noussut paine alentaa palvelujen hintoja. Muualla maailmassa tätä haastetta ei koeta yhtä suureksi, joten kyseessä näyttäisi olevan ennen kaikkea Euroopan tilintarkastusmarkkinoita koetteleva trendi. Kuten oli tilintarkastajien asiakkaidenkin keskuudessa, mukautuminen uuteen sääntelyyn ja uusiin standardeihin koettiin suuremmaksi uhaksi yksin toimivien ammatinharjoittajien sekä 2-5 henkilön yritysten keskuudessa kuin suuremmissa yrityksissä. (IFAC 2012; IFAC 2013c; IFAC 2014.)

2.5 Hallinnollisen taakan selvitykset Suomessa

Anderson (2010) tutki Työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiannosta Suomen tilintarkastajajärjestelmän nykytilaa ja tulevaisuutta tutkimuksessaan, jossa selvitettiin, millaisia tilintarkastuspalveluja ja millaista tilintarkastusosaamista Suomessa tulevaisuudessa tarvitaan. Tutkimuksessa tarkasteltiin muun muassa tilintarkastusvelvollisuuden laajuutta, eli minkäkokoisille yrityksille tilintarkastuksen tulisi olla pakollinen, sekä pienyritysten hallinnollisen taakan vähentämistä. Raportissaan Anderson (2010, 15) toteaa, että tilintarkastusrajojen korottaminen saattaisi alentaa tilintarkastuspakosta vapautuvien yritysten kustannuksia, mutta vastaavasti yhteiskunnan kustannukset saattaisivat kasvaa. Tilintarkastuspakon poistaminen voisi heikentää tilinpäätösten luotettavuutta, mikä vaikuttaisi negatiivisesti esimerkiksi veroviranomaisten toimintaan. Raportissaan Andersson (2010, 16) suhtautuu epäilevästi tilinpäätösten yleisluonteisen tarkastuksen, eli review-tarkastuksen, käyttöönottoon tilintarkastusrajat alittaville yrityksille. Hänen mukaansa pienten ja keskisuurten yritysten kustannussäästöt tällaisessa tarkastusmuodossa eivät välttämättä vastaisi tilintarkastajan lausunnon luotettavuuden laskua.

Andersonin (2010, 50-53) mukaan pienyritysten hallinnollisen taakan vähentäminen tilintarkastusrajoja nostamalla ei välttämättä ole tehokas keino. Tämä voisi johtaa siihen, että pienet ja keskisuuret yritykset joutuisivat ostamaan erikseen konsultointipalveluja sellaisiin asioihin, jotka on aiemmin selvitetty tilintarkastuksen yhteydessä. Tilintarkastusrajojen nostaminen voisi johtaa julkisen talouden lisäkustannuksiin tai tulonmenetyksiin. Hallinnollisen taakan vähentäminen tällaisilla rakenteellisilla muutoksilla vaikuttaisi siis Andersonin mukaan olevan hyvin vaikeaa. Sen sijaan kustannushyötyjä voitaisiin saavuttaa tilintarkastuksen sisältöä yksinkertaistamalla. Andersonin mukaan tilintarkastuksessa substanssi on muotoa tärkeämpi ja pienten yritysten tilintarkastuksesta tulisi poistaa turhat muodollisuudet. Esimerkkinä tästä Anderson mainitsee kansainväliset ISA-tilintarkastusstandardit. ISA-standardien noudattaminen pienten yritysten tilintarkastuksissa johtaa korottavasti tilintarkastuksen hintaan niiden asettamien muotovaatimusten vuoksi. Näiden muotovaatimusten noudattamisesta ei kuitenkaan välttämättä koidu lisäarvoa tarkastettavalla yhtiöllä. Ongelma Andersonin mukaan on, että kansainväliset tilintarkastusnormit on tarkoitettu käytettäväksi lähinnä Euroopan unionin tilintarkastusrajat ylittävissä yrityksissä. Koska Suomen tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot ovat Euroopan laajuudella todella alhaiset, näiden soveltaminen pienten yritysten tarkastuksiin on hankalaa.

Selvitysmies Andersonin raportti lähetettiin sen julkaisemisen jälkeen lausuntokierrokselle, jonka aikana raporttiin saatiin yhteensä 51 lausuntoa. Räsänen ja Koiviston (2010, 36) lausuntojen yhteenvedon mukaan tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvoista ei ole tilintarkastusmarkkinoilla yhtenäistä mielipidettä. Tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvojen nostamisen kannalla olevat vastaajat näkivät, että ISA-standardit soveltuvat huonosti pienten yritysten tarkastuksiin. Rajojen nostamista perusteltiin nimenomaan hallinnollisen taakan keventämisellä, jolloin pienemmät yritykset vapautuisivat kohtuuttoman raskaiden tilintarkastusnormien soveltamisen piiristä. Rajojen nostamista vastustavat lausunnonantajat olivat sen sijaan huolestuneita siitä, että rajojen nostaminen johtaisi tilinpäätösten laadun heikkenemiseen. Nämä kyseiset vastaajat pitivät tilintarkastuksen kustannuksia Suomessa yleisesti kohtuullisina, joten tilintarkastuksen edut huomioon ottaen tilintarkastuskustannusten ei nähty olevan kohtuuttoman suuria.

Räsäsen ja Koiviston (2010, 39-40) yhteenvedon mukaan myös alemman varmuustason tarkastuksien käyttöönotosta tilinpäätösten varmentamisessa oltiin vastaajien lausuntokirjeissä eri mieltä. Vastaajista esimerkiksi KHT-tilintarkastajien edunvalvontajärjestö KHT-yhdistyksen sekä suurten tilintarkastusketjujen Deloitte, Ernst & Youngin sekä KPMG:n mielestä Suomessa tulisi kehittää vaihtoehtoisia varmennuspalveluja tilintarkastukselle, jotka vastaisivat paremmin pienten yritysten ja näiden sidosryhmien tarpeita. KPMG:n mukaan ISA-standardien noudattaminen vaatii esimerkiksi raskasta dokumentointia, joka aiheuttaa pienille yrityksille suhteettoman suuren hallinnollisen taakan. Sen sijaan HTM-tilintarkastajien edunvalvontajärjestö HTM-yhdistys sekä taloushallinnon palveluja tarjoavien tilitoimistojen ja konsulttiyritysten toimialajärjestö Suomen Taloushallintoliitto eivät kannata alemman varmuustason varmennuspalveluja. HTM-yhdistyksen mukaan alemman varmuustason tarkastuspalvelu ei tuo merkittävää alennusta kustannuksiin, joten hallinnollinen taakka on lähes sama kuin tilintarkastuksella. Sen sijaan tilinpäätöstietojen uskottavuus heikentyy ja yhteiskunnalliset kustannukset kasvavat. Taloushallintoliiton mukaan review-tyyppiset tarkastukset johtaisivat lisäsääntelyyn ja kokonaisjärjestelmän monimutkaistumiseen. Näissä lausunnoissa on siis merkittävää se, että edes ammattitilintarkastajat eivät ole yksimielisiä siitä, kuinka pienten yritysten hallinnollista taakkaa voitaisiin keventää tilinpäätösten varmennuspalveluja uudistamalla.

Työ- ja elinkeinoministeriö selvitti vuonna 2010 teettämässään tutkimuksessa suomalaisille yrityksille taloushallinnon raportoinnista aiheutuvia hallinnollisia kustannuksia. Tutkimuksessa havaittiin tilintarkastuksen olevan taloushallinnon säädosalueella eniten hallinnollista taakkaa aiheuttava velvoite. Vuositasolla tilintarkastus aiheuttaa 96 miljoonan euron hallinnollisen taakan. Merkittävää tutkimuksessa on kuitenkin se, että hallinnollisen taakan osuus on noin 30 prosenttia tilintarkastuksesta ja tilintarkastajan avustamisesta aiheutuvista hallinnollisista kuluista. Tilintarkastus koetaan siis suomalaisissa yrityksissä hyödyllisenä toimena liiketoiminnan näkökulmasta, ja yritykset suorittaisivat tilintarkastuksen ilman lainsäädännön velvoitettakin. Mikroyrityksissä sekä pienissä yrityksissä kuitenkin koettiin, että suppeampi tarkastus olisi riittävä tilinpäätöksen varmennusmuoto tilintarkastuksen sijasta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010, 11, 71-72.)

Samanaikaisesti Euroopan unionin hallinnollisen taakan keventämishjelman kanssa Suomessa toteutettiin toimintaohjelma vuosina 2009-2012. Ohjelman tavoitteena oli vähentää hallinnollista taakkaa 25 prosenttia vuoden 2012 loppuun mennessä 8 painopistealueella yksinkertaistamalla voimassa olevan lainsäädännön velvoitteita, karsimalla tarpeettomaksi muuttuneita tai vanhentuneita säädöksiä sekä välttämällä tarpeettoman raskaiden hallinnollisten velvoitteiden asettamista. Ohjelma jäi merkittävästi tavoittelemastaan 25 prosentin vähennystavoitteesta, sillä ohjelman loppuraportin mukaan lainsäädäntötoimilla saavutettiin vain 1 prosentin hallinnollisen taakan kevennys. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012.)

Syksyllä 2013 Työ- ja elinkeinoministeriö asetti työryhmän laatimaan toimenpideehdotukset, joilla Euroopan Unionin uusi vuonna 2013 asetettu tilinpäätösdirektiivi implementoidaan kansalliseen lainsäädäntöön. Työryhmän periaatteelliseksi lähtökohdaksi asetettiin direktiivin sallimien helpotusten ja vapautusten hyödyntäminen kaikista pienimpien kirjanpitovelvollisten osalta. ”Kirjanpitolainsäädännön muutokset ”-työryhmän mietintö julkaistiin hallituksen esityksen muotoon Työ- ja elinkeinoministeriön toimesta syksyllä 2014. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014b.)

Tilinpäätösdirektiivin mikroyrityshelpotukset sisältävät niin sanotun jäsenvaltiooption. Tämä tarkoittaa, että kukin Euroopan Unionin jäsenmaa voi oman harkintansa mukaan valita, otetaanko mikroyrityksiä koskeva helpotussäännöstö käyttöön kansallisessa lainsäädännössä sekä otetaanko helpotukset käyttöön kokonaisuudessaan vai vain osittain. Kirjanpitolainsäädännön muutokset -työryhmän lakiehdotusten taustana oli nimenomaisesti keventää tilinpäätössääntelyä etenkin pienyrityksille aiheutuvaa hallinnollista taakkaa, joten lakiehdotus sisältää muun muassa pien- ja mikroyrityksiä koskevien tilinpäätösvaatimusten osalta kokonaisen erilliset asetuksen. Vaikka helpotusten ja vapautusten käyttöönotto todetaan mietinnössä tärkeäksi, helpotusten täysimääräiseen soveltamiseen suhtaudutaan varauksella pien- ja mikroyrityssektorin suuruuden vuoksi. Työryhmä viittaa lakiehdotuksessaan Tilastokeskuksen tilastoihin, joiden mukaan tilinpäätösdirektiivin pienyritysrajat kattavat noin 96-98 prosenttia, ja mikroyritysrajat noin 77-85 prosenttia koko Suomen yrityskannasta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014b, 22-24.)

3 TILINTARKASTUKSEN KANSAINVÄLINEN VIITEKEHYS

3.1 ISA-tilintarkastusstandardit

Yksi merkittävimmistä taloudellisen raportoinnin kansainvälistä yhdentymistä edistävästä hankkeista on ollut 1970-luvulla alkanut IAS-kirjanpitostandardien (International Accounting Standards) luominen, joka standardienasettajien uudelleen organisointien seurauksena 2000-luvulla vaihtoi nimeään IFRS-standardeiksi (International Financial Reporting Standards). Dunnin (2002, 273-274) mukaan kirjanpitostandardien kehitykselle ja toimivuudelle olennaisen tärkeää on kuitenkin myös vahvan tilintarkastusfunktion olemassaolo. Tilinpäätökset tarjoavat käyttäjilleen arvokasta informaatiota, mutta tilintarkastuksen lopputuloksena annettava lausunto tilinpäätöksestä varmistaa, että tieto on luotettavaa ja täsmällistä. Tilintarkastuskertomus onkin tilinpäätöksen ohella tärkeä väline päätöksenteossa. Tästä syystä tilintarkastusstandardit tarvitsevat taakseen vahvan valvontaelimen.

Tilintarkastusta suoritetaan Euroopan unionissa IFAC:n alaisen IAASB:n laatimien ISA-tilintarkastusstandardien sekä kansallisten tilintarkastusstandardien mukaisesti. Combarrosin (2000, 651) mukaan Euroopan unionissa eri maiden kansalliset tilintarkastusstandardit ovat hyvin suurelta osin yhdenmukaiset kansainvälisten standardien kanssa. Combarrosin mukaan kansallisten ja kansainvälisten standardien erot voidaan luokitella kolmeen eri ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat eroavaisuudet tilintarkastajan raportoinnissa, eli esimerkiksi tilintarkastuskertomuksen rakenteessa sekä siinä, miten ISA-standardien mukaan kertomuksissa tulee raportoida tilinpäätösten vertailutiedoista suoritettaessa ensimmäinen tilintarkastustoimeksianto sekä lähipiiriilikeitoimien raportoinnissa. Toiseen ryhmään kuuluvat eroavaisuudet tilintarkastusprosessissa ja toimenpiteissä, vaikkakin käytännön tilintarkastustyössä nämä eivät eroa juurikaan toisistaan. Kolmas ryhmä liittyy kansalliseen sääntelyyn, joka voi erota tilintarkastajan oikeudellisen vastuun suhteen, tietyille toimialoille voidaan säätää erityisiä tilintarkastuksen osa-alueita tai esimerkiksi konsernitilinpäätösten tilintarkastukseen voi liittyä erityisvaatimuksia.

Tilintarkastuslain 13 § edellyttää, että Suomessa suoritettavissa lakisääteisissä tilintarkastuksissa on noudatettava Euroopan yhteisössä sovellettavaksi hyväksytyjä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Tilintarkastusstandardeja ei ole kuitenkaan vielä hyväksytty sovellettavaksi Euroopan unionissa lainsäädäntötasolla, joten kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:n laatimia standardeja noudatetaan Suomessa osana tilintarkastuslain 22 §:n mukaista hyvää tilintarkastustapaa. Hyvän tilintarkastustavan sisältö muotoutuu pääasiassa ammattilintarkastajien käytännön työssä, ja sille luovat pohjan muun muassa lait ja asetukset, tilintarkastusstandardit ja eettiset säännöt, kansallisten tilintarkastuslautakuntien sekä tuomioistuinten ja viranomaisten päätökset ja kannanotot, sekä alan ammattikirjallisuus. (KHT-yhdistys 2014.) Nykyistä, vuonna 2006 säädettyä, tilintarkastuslakia uudistettaessa hallituksen esityksessä 194/2006 todetaan, että ISA-tilintarkastusstandardien soveltamisessa kyse on suosituksista, mutta standardien noudattaminen tilintarkastuksissa katsotaan kuuluvan tilintarkastuslain edellyttämään hyvään tilintarkastustapaan. Vaikka standardeja ei siis ole lakisääteisesti säännelty noudatettavaksi, niiden soveltaminen on kuitenkin käytännössä pakollista.

Duisburg-Essenin yliopistossa suoritettiin vuonna 2009 Euroopan komission toimeksiannosta mittava tutkimus ISA-tilintarkastusstandardien mahdollisen lakisääteisen käyttöönoton kustannuksista ja hyödyistä. Köhlerin, Merktin ja Böhmin (2009) tutkimuksessa havaittiin, että ISA-standardien käyttöönoton kustannuksia ja hyötyjä syntyy kolmen eri mekanismin vaikutuksesta. Kustannuksia ja hyötyjä syntyy tilintarkastusjärjestelmien uudelleen järjestämisen vuoksi, kun nykyisistä kansallisista tilintarkastusjärjestelmistä siirrytään kansainvälisten standardien noudattamiseen. Toinen mekanismi liittyy tilintarkastuksen harmonisointiin kansallisten rajojen yli, kun tilintarkastajat soveltavat samoja tilintarkastusstandardeja samalla tavalla läpi Euroopan unionin. Kolmas tapa, jonka seurauksena kustannuksia ja hyötyjä syntyy, on standardien käyttöönoton lainsäädännöllinen vaikutus, eli tilintarkastusstandardien soveltamista tukevat suorat lainsäädännölliset seuraamukset. Tutkimuksen loppupäätelmä oli, että standardien lakisääteisen käyttöönoton hyödyt ylittäisivät niiden kustannukset, eli standardien käyttöönotosta koituisi nettohöyryä. Standardien käyttöönotto parantaisi tilinpäätösten luotettavuutta ja laatua

sekä tilintarkastuksen laatua. Standardien käyttöönoton seurauksena tilintarkastuskertomuksilla olisi enemmän arvoa yli kansallisten rajojen sekä Euroopan unionin sisällä että sen ulkopuolella.

ISA-standardien lakisäteistä käyttöönottoa on Euroopan unionissa perusteltu sen vaikutuksella tilintarkastuksen laatuun, kuten edellä todettiin. Porter, Ó hÓgartaigh ja Baskerville (2012, 236) toteavat tutkimuksessaan, että tilintarkastajien työn laatu on parantunut merkittävästi kahden viimeisen vuosikymmenen aikana osittain todennäköisesti tilintarkastusstandardien kehittymisen, samoin kun tilintarkastajien lisääntyneen valvonnan vuoksi. Nykyaikaiset tilintarkastusstandardit ovat vaativampia sekä ne erittelevät tarkemmin tilintarkastajan velvollisuudet verrattuna aikaisempiin standardeihin. Lisäksi tilintarkastajat tuntevat standardien vaatimukset paremmin. Porterin et al. mukaan tilintarkastuksen odotuskuilun kaventamiseksi on tärkeää, että tilintarkastusstandardeissa määritellään selvästi mitä tilintarkastajilta odotetaan. Tilintarkastuksen odotuskuilu tarkoittaa, että esimerkiksi yhtiön omistajien, johdon tai yleisön odotukset tilintarkastustyön sisällöstä eivät vastaa todellisuutta.

Ruhnke ja Schmidt (2014, 593) tutkivat tilintarkastuksen odotuskuilun kasvamiin vaikuttavia tekijöitä. Heidän mukaansa tilintarkastuksen odotuskuilun olemassaolo voi johtua yleisön, tilintarkastajan tai standardienasettajan epäonnistumisesta. Tutkimuksen mukaan yksi tilintarkastuksen odotuskuilun aiheuttavista tekijöistä on se, että tilinpäätösten käyttäjät eivät ymmärrä tilintarkastuksen tuottaman kohtuullisen varmuuden käsitettä. Tältä osin odotuskuilua kasvattaa tilintarkastusstandardien asettajan epäonnistuminen, sillä standardeissa ei selvitetä tarpeeksi tarkasti tilintarkastuksesta saatavaa varmuuden tasoa.

Vaikka tilintarkastusalalla yleisesti hyväksytäänkin, että ISA-tilintarkastusstandardit parantavat tilintarkastuksen laatua ja yhtenäistävät alan toimintatapoja, standardien implementoinnin tasosta ollaan toisinaan eri mieltä. Trombettan (2003, 3) mukaan tilintarkastuksen kansainvälinen sääntely voidaan toteuttaa esimerkiksi sääntelyn täydellisen yhteensovittamisen tai yhteisen tunnustamisen kautta. Ensin mainitussa vaihtoehdossa asetetaan samat minimivaatimukset ammatilliselle osaami-

selle ja tilintarkastusstandardeille kaikissa sääntelyyn osallisissa maissa. Toisessa vaihtoehdossa maat tunnustavat ulkomaiset pätevyudet ja ulkomaiset tilintarkastusstandardit, niin että ulkomaiset ammattipätevät tilintarkastajat voivat suorittaa tilintarkastuksia paikallisten standardien mukaisesti. Tutkimuksessaan Trombetta (2003, 21) havaitsi, että toisinaan sääntely kansallisella tasolla voi olla tehokkaampaa kuin kansainvälinen sääntely. Tähän vaikuttaa muun muassa, kuinka laadukkaana yrityksen ulkopuoliset sidosryhmät pitävät tilintarkastusfunktiota. Sääntelyn tehokkuutta mitataan sen mukaan, kuinka paljon sosiaalista hyvinvointia se saa aikaan.

3.2 Toimintaympäristön vaikutus tilintarkastusstandardien soveltamiseen

Vaikka kansainväliset ISA-tilintarkastusstandardit ovat sisällöltään yhteneväiset kaikille kansainvälisille toimijoille, niitä voidaan soveltaa eri tavoin eri maissa. Tilintarkastus suoritetaan noudattaen tiettyjä normeja, mutta tilintarkastajan ammatillisella harkinnalla on aina suuri vaikutus tarkastuksen lopputulokseen. Yrityksen laskentatoimea harjoitetaan erilaisissa toimintaympäristöissä, joissa poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset tekijät vaihtelevat (Nobes & Parker 2008, 5).

Maiden väliset erot lainsäädännössä ja perinteissä voivat aiheuttaa vaihteluja tilintarkastuksen raportoinnissa, vaikka tilintarkastusstandardien tarkoitus ja tavoite ovatkin samat eri maissa toimiville tilintarkastajille (Niemi & Sundgren 2012, 789). Sormunen, Jeppesen, Sundgren ja Svanström (2013, 322-323) tutkivat tutkimuksessaan Pohjoismaisten tilintarkastajien jatkuvuuden periaatteeseen (going concern) liittyvää raportointia konkurssiin ajautuneissa yrityksissä. He huomasivat, että vaikka Pohjoismaissa on hyvin samankaltainen oikeusjärjestelmä ja jatkuvuuden periaatteen raportointi noudattaa kaikissa maissa täysin samoja ISA-tilintarkastusstandardeja, tilintarkastajan antama jatkuvuuden periaatteeseen liittyvä lausunto on silti huomattavasti yleisempi Tanskassa ja Norjassa kuin Ruotsissa ja Suomessa.

Nolder ja Riley (2014, 143) tutkivat kirjallisuuskatsauksessaan kansallisen kulttuurin vaikutusta tilintarkastajan harkintaan ja päätöksentekoon. Aikaisemman tutki-

muksen perusteella he rakensivat viitekehyksen viidestä tekijästä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan harkintaan ja päätöksentekoon. Kulttuuriset tekijät vaikuttavat eniten tilintarkastajan luottamukseen tuotettua tietoa kohtaan, eli kuinka usein tilintarkastajat kyseenalaistavat tiedon; riskien ja todennäköisyyden arviointiin; päätöksentekoon riskien pohjalta; päätöksentekoon, kun päätöksentekijöiden välillä vallitsee vastakkaisia intressejä tai mieltymyksiä; sekä tilintarkastajan päätöksentekoon eettisissä asioissa.

Kulttuuriset tekijät voivat siis selittää tilintarkastuksen sisällön erilaisuuden, vaikka näennäisesti tilintarkastajat soveltavatkin samoja tilintarkastusstandardeja ja tilintarkastuksen eettisiä periaatteita. Seuraavassa osiossa tarkastellaan, minkälaisen tekijöiden avulla toimintaympäristöjä voidaan kategorisoida, ja miten laskentatoimen funktio ja tilintarkastus eroavat näiden tekijöiden seurauksesta.

Oikeusjärjestelmä

Taloudellisen raportoinnin sääntelyyn vaikuttaa oikeudellisen järjestelmän luonne, joka voi vaihdella eri maiden kesken. Perinteisesti eri oikeusjärjestelmät on jaettu luonteensa mukaisesti tapaoikeuteen ("common law") tai säädösoikeuteen ("code law" tai "civil law"). Tapaoikeus, jota edustavat perinteisesti esimerkiksi brittiläiset maat ja Iso-Britannian vanhat siirtomaat sekä Yhdysvallat, perustuu rajoitettuun määrään kodifioitua sääntelyä. Lainsäädäntöelimen vahvistamaa lainsäädäntöä tulkitaan eri oikeusasteissa ja niinpä oikeustapaukset täydentävät merkittävästi lainsäädännön sisältöä. Tapaoikeudellinen järjestelmä vaikuttaa myös taloudellisen raportoinnin sääntelyyn. Laskentatoimeja ei useinkaan säännellä tarkasti, vaan taloudellinen raportointi perustuu periaatteisiin, suosituksiin ja yleisluonteisiin standardeihin. Säädösoikeudellisissa järjestelmissä lainsäädäntö on pitkälti kodifioitua eli lain säännökset on järjestetty yhdeksi kokonaisuudeksi. Tästä johtuen yhtiöoikeudessa ja liiketaloudellisessa oikeudessa on luotava sääntely taloudelliselle raportoinnille. Säädösoikeudellista järjestelmää edustavat perinteisesti keski-eurooppalaiset maat, kuten Ranska, Italia, Saksa ja Espanja. (Nobes & Parker 2008, 28-29.) Niemen et al. (2012, 171) mukaan säädösoikeuteen perustuvan lakijärjestelmän tyypilliset tunnusmerkit pätevät myös Suomeen.

Erilaiset oikeusperinteet vaikuttavat tilintarkastusalan sääntelyyn eri keinoin. Evans ja Nobes (1998, 139) tutkivat Euroopan Unionin tilintarkastusta koskevan kahdeksannen yhtiöoikeudellisen direktiivin (korvattiin vuonna 2006 direktiivillä 2006/43/EY) sääntelyn toteutumista laskentatoimen ja tilintarkastuksen alalla Iso-Britanniassa ja Saksassa, sillä nämä maat edustavat erilaisia laskentatoimen perinteitä ja oikeusjärjestelmiä. Evans ja Nobes havaitsivat, että Saksassa, jonka oikeusjärjestelmä edustaa perinteistä säädösoikeutta, tilintarkastajien sääntelyn asettaminen oli pääosin valtion vastuulla, ja alalle tyypillistä oli toimiminen näiden tarkasti määriteltyjen säännösten mukaan. Sen sijaan Iso-Britanniassa painotettiin enemmän tapaoikeudelle tyypillistä ammatillista harkintaa sekä oikean ja riittävän kuvan periaatetta laskentatoimen ja tilintarkastuksen alalla. Valtio implementoi direktiivistä vain sen vähimmäisvaatimukset. Tämä johti suurempaan alan itsesääntelyyn, jossa ammattikunta asetti direktiiviä tarkemmat ja tiukemmat säännöt.

Rahoitusmarkkinoiden rakenne

Rahoitusmarkkinoiden rakenne voidaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan, joissa yrityksen rahoitus jakautuu markkinoilta saatavaan pääomarahoitukseen taikka rahoituslaitoksilta saatavaan lainaan ja sisäiseen rahoitukseen (Nobes & Parker 2008, 32). Tilintarkastajan rooli vaikuttaa tilintarkastuksen sisältöön kyseisissä toimintaympäristöissä. Tilinpäätösten pääasialliset käyttäjät vaihtelevat eri toimintaympäristöjen välillä, joten tilinpäätökset laaditaan silmällä pitäen erilaisten intressiryhmien tarpeita. Esimerkiksi perinteisesti anglosaksisissa maissa, joissa on vahvat pääomamarkkinat, ulkopuolisen tilintarkastajan tilinpäätöksestä antaman lausunnon tarkoituksena on lisätä erityisesti sijoittajien luottamusta tilinpäätökseen. Sen sijaan esimerkiksi Saksassa, jossa lainananto ja sisäinen rahoitus on tärkeämpi rahoitusmuoto, taloudellista raportointia harjoitetaan oikeudellisista syistä ja läheisessä suhteessa veroraportoinnin kanssa. Tästä syystä tilintarkastus on usein keskittynyt tarkastelemaan oikeudellisten periaatteiden ja vero-oikeuden periaatteiden täyttymistä sen sijaan, että lausunto tilinpäätöksestä annettaisiin erityisesti yrityksen ulkopuolisten sidosryhmien etuja ajatellen. (Nobes & Parker 2008, 482.)

Niemen et al. (2012, 171) mukaan Suomessa, kuten säädösoikeudellisissa maissa yleensä, on tyypillistä, että suuretkin yritykset ovat yksityisomistettuja. Pienten yritysten kohdalla oikeusjärjestelmällä ei kuitenkaan ole juurikaan merkitystä, vaan pienet yritykset ovat yksityisomistettuja huolimatta siitä, toimivatko ne tapaoikeutta vai säädösoikeutta edustavassa oikeusjärjestelmässä. Lainanantajat ovat pienten yritysten tilinpäätösten pääasiallisia käyttäjiä, sillä julkisille pääomamarkkinoille pääsyn esteiden vuoksi pienet yritykset ovat riippuvaisempia ulkopuolisista rahoituslaitoksista kuin suuret yritykset (Niemi & Sundgren 2012, 767). Kuten aikaisemmin mainittiin, eri maissa toimivien tilintarkastajien raportoinnissa voi esiintyä vaihtelua erilaisissa toimintaympäristöissä, vaikka kansainvälisten ISA-tilintarkastusstandardien sisältö onkin sama kaikille. Esimerkiksi velkojan oikeuksien suojaaminen voi vaihdella maiden välillä, joka aiheuttaa vivahde-eroja raportoinnissa. (Niemi & Sundgren 2012, 789.)

Yrityksen omistusrakenteella voi olla merkitystä tilintarkastuksen sisältöön. Niskanen, Karjalainen ja Niskanen (2011, 63) tutkivat omistusrakenteen vaikutusta tilintarkastuksen laatuun suomalaisissa kooltaan pienissä ja yksityisomistuksessa olevissa yrityksissä. He havaitsivat, että omistajayrittäjyyden vähentyessä tilintarkastuksen laatuvaatimukset kasvavat, sillä yrityksen omistuksesta eriytetty johto voi johtaa agenttikustannusten nousuun ja toimivan johdon opportunistiseen käyttäytymiseen.

Verotusjärjestelmä

Verotusjärjestelmiä voidaan luokitella eri tavoin, mutta taloudellisen raportoinnin kannalta olennaista on se, kuinka yhteneväiset verotussäännökset ovat kirjanpidon säännösten kanssa. Esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa verotuksen ja kirjanpidon säännösten erilaisuus aiheuttaa merkittävästi lisätyötä, koska kirjanpidon lukuja joudutaan täsmäyttämään verotuksen tarpeet täyttäväksi. Sen sijaan esimerkiksi Ranskassa ja Saksassa verosäännökset ovat käytännössä samat kuin kirjanpidon säännökset, ja verokirjanpidon pitäisi olla yhteneväinen liiketoimintakirjanpidon kanssa. Verosäännösten harmonisointi kirjanpitokäytännön kanssa johtaa usein siihen, että taloudellinen informaatio laaditaan tarkasti ennalta

laadittujen sääntöjen mukaan. Kirjanpitokäytännön erotessa verosäännöksistä taoudellisen informaation laatija voi käyttää huomattavasti enemmän harkintaa. (Nobes & Parker 2008, 33-34.) Tämä näkyy muun muassa yrityksen käyttöomaisuudesta tehtävissä poistoissa. Esimerkiksi kansainvälisissä IFRS-standardeissa korostetaan tilinpäätöksen antamaa oikeaa kuvaa, jolloin käyttöomaisuuden eriin tehdään jatkuvaa arvonalentumisen testausta. Sen sijaan esimerkiksi saksalaisessa ja suomalaisessa kirjanpitokäytännössä poistot tehdään yleensä suoraviivaisesti tiettyjen verotuksessa hyväksytyjen enimmäispoistojen mukaan. (Yritystutkimusneuvottelukunta 2006, 6, 8.)

Myös Suomessa tilintarkastetut tilinpäätökset ovat veroraportoinnin perusta (Niemi et al. 2012, 171; Karjalainen 2011, 91). Toimintaympäristöissä, joissa liikekirjanpito on pitkälti yhteneväinen verokirjanpidon kanssa, veroviranomainen on yksi tilinpäätöksen käyttäjistä. Tästä syystä tilinpäätöstä tutkitaan yleensä tarkkaan, ja tilintarkastusvirheen havaitseminen on todennäköisempää kuin toimintaympäristöissä, joissa liikekirjanpito ja verokirjanpito on eriytetty. Tällaiset havaitut tilintarkastusvirheet heikentävät tilintarkastajan mainetta. (Van Tendeloo & Vanstraelen 2008, 464.)

Laskentatoimen ammattikunta

Yksi selittävä tekijä laskentatoimen tuottaman informaation kansainvälisissä eroavaisuuksissa voi liittyä laskentatoimen parissa työskenteleviin ammattilaisiin. Laskentatoimen ammattikunta voidaan luokitella muun muassa niiden vahvuuden, koon ja ammattitaidon mukaan. Yllä luetelluilla oikeusjärjestelmän, rahoitusmarkkinoiden rakenteen sekä verotusjärjestelmän rakenteilla voi olla vaikutusta näihin tekijöihin. Esimerkiksi maissa, joissa yritysten omistajuus on hajautetumpaa ja julkiset yhtiöt ovat yleisempiä, tilintarkastajista on suurempi tarve. Eroja voi myös syntyä sen perusteella, millaisia koulutus- ja ammattitaitovaatimuksia laskentatoimen ammateissa toimivilta vaaditaan. (Nobes & Parker 2008, 36-37.)

Suomen tilintarkastajajärjestelmään tehtiin hiljattain merkittävä uudistus, kun vuodesta 2012 lähtien uuden tilintarkastuslain vaikutuksesta tilintarkastajina voivat

toimia vain niin sanotut hyväksytyt tilintarkastajat. Tällä uudistuksella poistettiin niin sanottujen maallikkotilintarkastajien oikeus suorittaa tilintarkastuksia. Maallikkotilintarkastajiksi kutsuttiin vanhan tilintarkastuslain aikana tilintarkastuksia suorittaneita henkilöitä, jotka eivät olleet suorittaneet tilintarkastajan ammattitutkintoa. Nykyään Suomen tilintarkastajajärjestelmä on kaksipuolainen, sillä alalla toimii kahdenlaisia tilintarkastajia, eli HTM-tilintarkastajia sekä KHT-tilintarkastajia. HTM-tilintarkastaja tarkoittaa alueellisten kauppakamarien tilintarkastusvaliokuntien hyväksymää tilintarkastajaa ja KHT-tilintarkastaja Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymää tilintarkastajaa. Näiden kahden tilintarkastajatyypin asiakaskunnat eroavat perinteisesti toisistaan. KHT-tilintarkastajat tarkastavat enemmän suuria ja keskisuuria yrityksiä, kun taas HTM-tilintarkastajien asiakkaina on yleensä enemmän pieniä yhteisöjä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 47-49.) Tämä johtuu muun muassa siitä, että tilintarkastuslain 2:5 pykälä velvoittaa yhteisön valitsemaan KHT-tilintarkastajan tai KHT-yhteisön, mikäli taseen loppusumma ylittää 25 miljoonaa euroa, liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 50 miljoonaa euroa ja yhteisön palveluksessa on keskimäärin yli 300 henkilöä. Samoin osakeyhtiölain 7:6 §:n mukaan julkisissa osakeyhtiöissä vähintään yhden tilintarkastajan on oltava KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö. Nämä kaksi tilintarkastajatyyppeä eroavat myös muun muassa koulutus- ja työkokemusvaatimusten perusteella toisistaan.

Suomessa tilintarkastajat ja kirjanpitäjät on tiukasti eroteltu toisistaan. Tämä tarkoittaa, että yrityksen ulkopuoliset kirjanpitäjät eivät suorita yrityksen tilintarkastusta. Laskentatoimen funktion ulkoistaminen yrityksestä voi olla tehokas ratkaisu kirjanpidon järjestämiseen erityisesti pienissä yrityksissä. Ojala, Niskanen, Collis ja Pajunen (2014, 15-16) havaitsivat, että kun ammattitaitoinen ja luotettava yrityksen ulkopuolinen kirjanpitäjä osallistuu laskentatoimen funktion tukemiseen ja avustaa tilinpäätöksen laatimisessa, tilintarkastusprosessi tarjoaa enemmän hyötyjä pienen yrityksen omistajajohtajalle. Ojalan et al. mukaan suomalaisissa pienissä yrityksissä yrityksen ulkopuoliset kirjanpitäjät tarjoavat neuvontapalveluita ja muita liitännäispalveluita useammin kuin yhtiön tilintarkastajat, sillä kirjanpitäjille kehittyy suuri tietomäärä yrityksestä, mikä tukee sisäistä päätöksentekoa.

Kilgore, Harrison ja Radich (2014, 794) tutkivat tekijöitä, joiden perusteella tilintarkastuksen kaksi kohderyhmää, eli yrityksen taloudellisesta raportoinnista vastaava toimiva johto sekä yrityksen ulkopuoliset analyytikot, tulkitsevat tilintarkastuksen laatua. Tutkimuksessaan he havaitsivat, että nämä tilinpäätösten käyttäjät asettavat tilintarkastuksen laatua arvioidessaan enemmän painoarvoa sille, kuka tilintarkastuksen suorittaa kuin sille, missä tilintarkastajayhtiössä tilintarkastajat toimivat. Tästä voidaan päätellä, että tilintarkastajan ammattitaito ja esiintyminen yrityksen sidosryhmille on tärkeää käyttäjien arvioiman laadun kannalta.

4 NÄKEMYKSIÄ PIENTEN YRITYSTEN TILINPÄÄTÖS-VARMENNUKSESTA

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tässä pro gradu -tutkielmassa käytetään tutkimusmenetelmänä kvalitatiivista, eli laadullista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on syventää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä sekä saavuttaa uutta tietoa tutkimuskohteesta. Saundersin, Lewisin ja Thornhillin (2009, 151) mukaan kvalitatiivista tutkimusta käytetään kuvaamaan aineiston keräämistapaa tai aineiston analysointimenetelmää, joka tuottaa tai käyttää yleensä sanallista tietoa. Laadullisen tutkimusmenetelmän vastakohta on kvantitatiivinen, tai määrällinen, tutkimus, joka tuottaa numeerista tietoa.

Tutkimuksen empiirisessä osiossa käytetään pääasiallisena aineiston keruutapana valmiiksi olemassa olevan datan analysointia. Tämä sekundaarinen aineisto on kerätty Euroopan Unionin uuden tilintarkastusdirektiivin luomisprosessissa yleisöltä saaduista kommenttikirjeistä tilintarkastuksen vihreään kirjaan ”Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset”, sekä IAASB:n uudistetun ISRE 2400 -standardin uudistusprosessissa saaduista kommenttikirjeistä. Käytetty aineisto voidaan luokitella koostetuksi aineistoksi, joka Saundersin et al. (2009, 258) mukaan tarkoittaa, että alkuperäiseen aineistoon on kohdistettu jossain määrin valikointi- ja tiivistämistoimenpiteitä. Sekundaarisen lähdeaineiston käyttämisen vaihtoehtona olisi kerätä tutkimuksen empiirinen aineisto primaarilähteistä esimerkiksi haastatteluin, mutta tutkimuksen tavoitteesta ja aikarajasta johtuen tätä vaihtoehtoa ei pidetty tarkoituksenmukaisena.

Tutkimuksessa käytetään sekundaarisia lähdeaineistoja primaarisen aineiston keräämisen sijasta käytettävissä olevien resurssien vuoksi. Tutkimus on tarkoitus suorittaa aikavälillä, joka hyvin todennäköisesti ei olisi riittävän pitkä kattavan aineiston keräämiseen primaarisista lähteistä. Lisäksi aineiston kerääminen esimerkiksi haastatteluin tai kyselytutkimuksin suurilta ulkomaisilta ja kotimaisilta institu-

tionaalisilta toimijoilta voisi osoittautua erittäin vaikeaksi. Tutkimukseen kerätty aineisto vastaa kuitenkin hyvin tutkimuskysymyksiin, sillä konsultaatiopapereihin vastanneet toimijat ovat tilintarkastusalan ammattilaisia, joilla on laaja-alainen ja pitkä kokemus tilintarkastusmarkkinoiden toiminnasta ja käytännön työstä. Tästä syystä tämän tutkimusmenetelmän ei nähdä uhkaavan tutkimuksen laatua. Tutkimuksen empiirisessä osiossa tarkastellut kommenttikirjeet Euroopan komission vihreään kirjaan on haettu komission omilta internetsivuilta ja kommenttikirjeet IS-RE 2400 -standardiluonnokseen on saatu sähköpostitse suoraan standardiasettaja IAASB:ltä. Tästä johtuen ei ole syytä epäillä kommenttikirjeiden aitous, vaan ne hyvin todennäköisesti ovat kommenttikirjeen allekirjoittajien laatimia.

Tutkimusmenetelmän ja käytetyn aineiston huolellinen valinta parantaa tutkimuksen laatua, jota tarkastellaan usein tutkimuksen luotettavuuden ja pätevyyden avulla. Tutkimustulosten luotettavuus tarkoittaa, että tutkimusaineiston keruu ja analysointimetodit tuottavat johdonmukaisia tuloksia. Mikäli tutkimusmenetelmien luotettavuus on hyvällä tasolla, ne tuottavat samanlaiset tulokset eri tutkimusasetelmissä. Näin ollen muutkin tutkijat päätyisivät samanlaisiin loppupäätelmiin ja lähdeaineiston analysointi on läpinäkyvää. (Saunders et al. 2009, 156.) Koska tässä tutkimuksessa käytetään sekundaarista aineistoa, tutkimuksen luotettavuus on hyvin riippuvainen käytetyistä lähteistä. Kuten Saunders et al. (2009, 272) esittää, sekundaarisen aineiston käyttäjä ei voi täysin varmistua aineiston laadusta. Tätä riskiä on kontrolloitu keräämällä aineistoa vain lähteistä, jotka ovat luotettavia. Empiirinen aineisto, eli kommenttikirjeet, on kerätty vain kommenttikirjeiden julkaisijoiden omilta internetsivuilta sen sijaan, että käytettäisiin ulkopuolisen julkaisijan julkaisemia kommenttikirjeitä.

Tutkimuksen pätevyys tarkoittaa, että kerätty aineisto vastaa tutkimuskysymykseen. Toisin sanoen tutkimus mittaa sitä mitä se on tarkoituskin mitata. Yksi ongelma tutkimuksen pätevyyden kannalta käytettäessä sekundaarista aineistoa voi olla, että alkuperäinen aineisto voi olla kerätty vastaamaan erilaiseen tutkimuskysymykseen ja tutkimuksen tavoite voi olla erilainen. (Saunders et al. 2009, 269-270.) Tähän riskiin on vastattu keräämällä lähdeaineistoa aikaisemmista tutkimuksista, joiden tavoitteet ovat lähellä tämän tutkimuksen tavoitteita ja joiden tutki-

muskysymys on samantyyppinen. Tutkimuksen pätevyys voi myös olla vaarantunut, mikäli lähdemateriaali on vanhentunutta. Teoreettisessa viitekehyksessä käytetty lähdemateriaali sekä Euroopan Unionille ja IFAC:lle lähetetyt kommenttikirjeet on julkaistu lähes kokonaan 2000-luvun puolivälin jälkeen, joten lähdemateriaalin vanhentumisen ei nähdä olevan ongelma tämän pro gradu -tutkielman kannalta. Euroopan Unionin tilintarkastussäätelyn sekä IFAC:n yleisluonteisen tarkastuksen standardin kehittäminen on ollut prosessi, joka on päättynyt direktiivin sekä standardin asettamiseen. Koska kommenttikirjeet ovat olleet merkittävässä roolissa tämän säätelyn asettamisessa, ne ovat hyvää lähdemateriaalia, kun direktiiviä ei ole vielä implementoitu kansalliseen lainsäädäntöön eikä standardia ole otettu laajamittaisesti käyttöön lakisäätelyn tilintarkastuksen vaihtoehtona.

4.2 Tutkimusaineiston valinta

Tutkimuksen empiirisenä aineistona käytetään sekä Euroopan komission vihreän kirjan KOM (2010) 561 kommenttikirjeitä, että IAASB:n ISRE 2400 -standardin standardiluonnokseen saamia kommenttikirjeitä. Tutkimuksessa käytettävät kommenttikirjeet on valittu kaikkien kommenttikirjeiden joukosta kolmen eri rajauksen perusteella. Tutkimuksessa painotetaan ammattitilintarkastajien näkökulmaa, joten tutkimuksessa ei tarkastella muun muassa eri maiden lainsäätäjien antamia kommenttikirjeitä. Koska valitut kommenttikirjeet ovat peräisin tilintarkastajien edunvalvonta- ja kattojärjestöiltä, ne edustavat laajasti tilintarkastajien näkemyksiä. Tästä syystä ne antavat hyvän kuvan tilintarkastajien ammattikunnan suhtautumisesta käsiteltävään asiaan.

Empiirisen aineistovalinnan toinen rajaus on maantieteellinen. Tutkimuksessa tarkastellaan pienten yhtiöiden tilinpäätösten varmennusta Euroopassa ja erityisesti Suomessa, joten tutkimukseen on valittu vain eurooppalaisten toimijoiden kommenttikirjeet. Maantieteellisen rajauksen perusteella tutkimuksesta on rajattu pois myös tilintarkastusyhtiöiden antamat kommenttikirjeet, sillä vaikka joidenkin yhtiöiden kirjeet on annettu nimellisesti jostakin Euroopan toimipisteestä, yhtiöt usein edustavat kuitenkin koko kansainvälistä organisaatiota.

Kolmantena rajauksena tutkimukseen on valittu vain niiden vastaajien kommenttikirjeet, jotka ovat vastanneet sekä komission vihreään kirjaan, että IAASB:n ISRE 2400 -standardiluonnokseen. Tällä rajauksella haluttiin varmistaa, että vastaajat varmasti tuntevat tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen periaatteet ja ISRE 2400 -standardin vaatimukset, ja voivat näin ollen arvioida yleisluonteista tarkastusta lakisääteisen tilintarkastuksen vaihtoehtona perustuen riittäviin pohjatietoihin. Poikkeuksen tähän muodostivat suomalaisten tilintarkastusyhdistysten KHT-yhdistyksen ja HTM-tilintarkastajien vihreään kirjaan antamat kommenttikirjeet, jotka valittiin tutkimukseen huolimatta siitä, että kyseiset yhdistykset eivät olleet antaneet kommentteja standardiluonnokseen. Tämän valinnan peruste on se, että tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti Suomen tilintarkastusmarkkinoita.

Rajausten tekemisen jälkeen tutkimukseen valikoitui yhteensä 11 kommenttikirjetä vihreään kirjaan ja 9 kommenttikirjetä standardiluonnokseen (liite 1). Kommenttikirjeiden antajat ovat pääasiassa ammattitilintarkastajia edustavia valvontaelimiä ja kattojärjestöjä.

Tutkimuksen empiiristä osiota varten analysoitiin kerätty tutkimusaineisto, eli kommenttikirjeet vihreään kirjaan ja standardiluonnokseen. Tutkimusaineiston analysoinnin tarkoituksena oli löytää kommenttikirjeistä perusteluja puolesta ja vastaan sen suhteen, sopiiko yleisluonteinen tarkastus pienille yrityksille ISA-tilintarkastustandardien mukaisesti suoritetun tilintarkastuksen sijasta. Tutkimusaineiston analysoinnissa keskityttiin siis enemmänkin laaja-alaisiin teemoihin sen sijaan, että tulosten esittelyssä esiteltäisiin yksityiskohtaisia kommentteja tilintarkastusalan sääntelyyn tai standardiluonnoksen sisältöön tai muutoseikkoihin. Tätä tulosten analysointia ohjaa kirjallisuuskatsauksessa esitetty teoreettinen viitekehys. Varsinkin ISRE 2400 -standardiluonnoksen kommenttikirjeet sisälsivät paljon toimenpide- ja muutosehdotuksia standardin sisältöön ja yksityiskohtaisia ehdotuksia standardiluonnoksen yksittäisten sanamuotojen muuttamiseksi. Näiden esittely ei tutkimuksen tavoite huomioon ottaen ole tarkoituksenmukaista.

Vihreä kirja

Euroopan komissio (2011) julkaisi tilintarkastuksen konsultaatiopaperinsa, eli vihreän kirjan ”Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset” 13.10.2010. Komissio vastaanotti kommentteja vihreään kirjaan 8.12.2010 asti. Vihreän kirjan kohderyhmänä olivat kaikki kansalaiset ja organisaatiot, mutta kommentteja toivottiin erityisesti sijoittajilta, luotonantajilta, yritysjohtajilta, työntekijöiltä, viranomaisilta, tilintarkastajilta, veroviranomaisilta, luottoluokituslaitoksilta, osakeanalytikoilta, sääntelyviranomaisilta sekä pieniltä ja keskisuurilta yrityksiltä. Vihreän kirjan rakenne oli järjestetty niin, että komission pohdintaa Euroopan tilintarkastusalan tilasta ja tulevaisuudesta seurasi vastaajille osoitettuja suoria kysymyksiä. Tilintarkastusalan ammattilaisilta saatiin vihreään kirjaan yhteensä 407 kommenttikirjettä, jotka on julkaistu komission internetsivuilla. Tämä käsitti alan institutionaaliset toimijat, kuten tilintarkastajia edustavat yhdistykset, sekä yksittäiset yritykset ja yksityishenkilöt. Lukumäärällisesti kommenttikirjeitä oli kyseistä lukua enemmän, sillä osa kommenttikirjeistä lähetettiin sekä englanniksi että kommentin antajan alkuperäiskielellä.

Yksi keskeisistä vihreän kirjan aiheista oli pieniin ja keskisuuriin yrityksiin sekä pieniin ja keskisuuriin ammatinharjoittajiin sovellettavien sääntöjen yksinkertaistaminen ja erillisen toimintaympäristön luominen. Konsultaatiossa vastaajilta kysyttiin, pitäisikö tilintarkastusalan kansainväliset ISA-standardit ottaa käyttöön Euroopan unionissa lainsäädäntötasolla, ja pitäisikö ISA-standardit mukauttaa pienten ja keskisuurten sekä pienten ja keskisuurten ammatinharjoittajien tarpeita vastaaviksi. Sääntelyn yksinkertaistamiseen liittyen vastaajilta kysyttiin, voitaisiinko pienten ja keskisuurten yritysten tilinpäätösten varmennukseen soveltaa matalamman varmuustason tarjoavia suppeaa tilintarkastusta tai lakisääteistä tarkastusta lakisääteisen tilintarkastuksen sijasta.

Standardiluonnos ISRE 2400

IAASB päätti uudistaa yleisluonteisen tarkastuksen standardin ISRE 2400 vuosille 2009-2011 laaditussa strategia- ja työsuunnitelmassaan. Standardinasettaja tie-

dosti, että kasvava määrä pieniä ja keskisuuria yrityksiä tulee vapautumaan lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisesta. Standardin uudistamisen taustalla oli tarve monipuolistaa tilinpäätösten varmennuspalveluiden tarjoajien palveluvalikoimaa vastaamaan paremmin pienten ja keskisuurten yritysten tarpeita. (IFAC 2015.)

Projekti käynnistettiin vuonna 2009, jolloin IAASB:ssä laadittiin ensimmäinen projektisuunnitelma. Lukuisten muutosten ja parannusten jälkeen yleisön kommentoitavaksi tarkoitettu standardiluonnos julkaistiin tammikuussa 2011, kommentoinnin aikarajan ollessa toukokuussa 2011. (IFAC 2015.) Standardiluonnokseen saatiin yhteensä viisikymmentä kommenttikirjettä. Kommenttikirjeitä saatiin yksityisiltä ja julkisilta alan sääntelijöiltä tai valvontaelimiltä, kansallisilta standardiasettajilta, IFAC:n jäsenorganisaatioilta ja muilta alan toimijoilta, kuten yrityksiltä ja yksityishenkilöiltä (IAASB 2012). Kommenttikierroksen jälkeen standardiluonnosta muokattiin kommenttien perusteella, ja IAASB hyväksyi lopullisen ISRE 2400 -standardin heinäkuussa 2012. Uusittu standardi astui voimaan 31.12.2013 jälkeen päättyneiden kausien tilinpäätösten tarkastuksissa. (IFAC 2015.)

4.3 Tutkimuksen tulokset

Tässä tutkimuksen osiossa esitetään tutkimuksen keskeisimmät tulokset. Tulokset on jaettu niin, että ensin esitetään Euroopan komission vihreään kirjaan saatujen kommenttikirjeiden tulokset, ja sen jälkeen IAASB:n ISRE 2400 -standardiluonnokseen saadut kommenttikirjeet. Näiden kahden aineiston sisällä tulokset on lisäksi jaettu alaotsikoihin kommenttikirjeistä ylösnousseiden teemojen mukaan.

4.3.1 Vihreä kirja

Vihreässä kirjassa erityisesti pienien yritysten tilinpäätösten varmentamiseen liittyvät keskustelunaiheet koskivat ennen kaikkea kansainvälisten ISA-tilintarkastusstandardien käyttöönottoa kaiken kokoisten yritysten tilinpäätöksien

tilintarkastuksissa sekä erillisen toimintaympäristön luomista pienille ja keskisuurille yrityksille sekä ammatinharjoittajille.

ISA-standardien soveltaminen pienten yritysten tilintarkastuksissa

Osana vihreän kirjan tilintarkastajan roolia käsittelevässä osiossa vastaajat ottivat kantaa kysymykseen, kuinka kansainväliset ISA-tilintarkastusstandardit tulisi omaksua Euroopan unionin lainsäädäntöön, ja pitäisikö standardeja mukauttaa vastaamaan paremmin pienten ja keskisuurten yritysten ja ammatinharjoittajien tarpeita. Tutkimukseen valittujen kommenttikirjeiden perusteella tuki standardien lakisääteiselle omaksumiselle on erittäin laajaa. Kaikki vastaajat kannattivat ISA-standardien käyttöönottoa Euroopan unionissa. Standardien soveltamisen tulisi olla pakollista tilintarkastuksissa ja perustua unionin lainsäädäntöön. Yhtenevyydestä huolimatta vastaajilla oli kuitenkin joitakin huolia standardien implementoinnin vaikutuksista erityisesti pieniin yrityksiin.

Standardien lakisääteistä käyttöönottoa perusteltiin muun muassa niiden tuottaman laadun ansiosta. Suomen KHT-yhdistys, FEE, ICAEW, MIA ja NBA olivat sitä mieltä, että harmonisoidut standardit edistävät tilintarkastuksen laatua. ICAEW viittaa vastauksessaan aiempaan tutkimukseen, jonka mukaan standardien käyttöönotto johtaa tilinpäätösten uskottavuuden ja laadun parantumiseen samoin kuin tilintarkastuksen laadun parantamiseen. NBA:n mukaan kansainväliset standardit luovat tilintarkastukselle minimitason Euroopan unionin sisällä.

Joidenkin vastaajien keskuudessa yhtenäiset ISA-standardit nähtiin kuitenkin myös uhkana tilintarkastuksen laadulle. IDW:n mukaan standardien käyttöönotto saattaisi johtaa kaavamaiseen tarkastukseen, joka vaikuttaisi negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun ja olisi epätaloudellista. Saman huolen esittää myös suomalainen HTM-tilintarkastajat. HTM-tilintarkastajat painottaa tilintarkastajan ammatillisen harkinnan merkitystä ISA-standardien soveltamisessa ja esittää, että standardien käyttöönotto saattaisi johtaa tarkastuksen suorittamiseen ”tsekkauslistan” täyttämällä. Tämä tarkastustapa ei välttämättä johda laadukkaasti suoritettuun tilintarkastukseen.

Euroopan komission yhtenä viime vuosien tarkoituksena, jota on painotettu muun muassa vihreässä kirjassa, on ollut eurooppalaisten tilintarkastusmarkkinoiden luominen. Tämä on yksi syy, miksi kansainvälisten standardien lakisääteistä käyttöönottoa kannatetaan. ICAEW:n mukaan yhtenäisen standardikokonaisuuden käyttöönotto helpottaa tilintarkastustyön laadun, johdonmukaisuuden ja tehokkuuden vertailua eri maiden ja yritysten välillä. KHT-yhdistyksen mukaan Euroopan unionin markkinoiden harmonisointi voi kärsiä, mikäli tilintarkastusmarkkinat ovat erilaiset unionimaiden välillä. Tilintarkastuskertomuksista tulee vertailukelpoisia kansallisten rajojen yli, mikäli ne on laadittu samojen standardien mukaisesti.

Tilintarkastusmarkkinoilla on yleisesti vallinnut huoli siitä, että tilintarkastusmarkkinat ovat liian keskittyneet. Pääosan varsinkin julkisesti noteerattujen yhtiöiden markkinoista jakavat niin sanotut Big Four -yhtiöt, eli neljä suurta tilintarkastusyhteisöä PwC, KPMG, Deloitte ja Ernst & Young. Vihreässä kirjassa on muun muassa esitetty, että yhden tällaisen yrityksen kaatuminen voisi mahdollisesti häiritä koko markkinoita. Asiakkailla ei ole tietyillä markkinoilla tarpeeksi valinnanvaraa tilintarkastajan valinnassa, mikä voi esimerkiksi vaikuttaa korottavasti tilintarkastuksen hintaan. Yhtenäiset tilintarkastusstandardit parantavat FAR:n mukaan tilintarkastajien vapaata liikkumista maiden rajojen yli sekä tilintarkastajien harmonisointia valvontaa. Tilintarkastajien vapaa liikkuminen voisi mahdollisesti myös vapauttaa kilpailua alalla.

Vastaajien keskuudessa vallitsi suuri yksimielisyys siitä, että ISA-standardit tulisi ottaa pakollisesti sovellettaviksi Euroopan unionin lainsäädännössä, mutta implementoinnin tasosta esitettiin joitakin eriäviä mielipiteitä. CSOEC, FEE, ICAEW ja MIA kannattavat standardien implementointia kokonaisuudessaan niin, että niihin tehtäisiin mahdollisimman vähän modifiointeja. Kuten ICAEW esittää, ISA-standardeilla on paljon keskinäistä vuorovaikutusta ja osa standardeista on linkitetty toisiinsa. Tästä syystä standardit on syytä implementoida kokonaisuudessaan ilman muutoksia. Myös CSOEC kannattaa johdonmukaisuuden vuoksi standardien täydellistä implementointia sen sijaan, että standardit hyväksyttäisiin yksi kerrallaan. FEE ja MIA kannattavat kuitenkin kansallisten lisäysten tekemistä standardeihin, mikäli ne ovat tarpeen kansallisen lainsäädännön ja sääntelyn täyttämiseksi.

si tai tilintarkastuksen laadun parantamiseksi. FEE:n mukaan tällaistenkin lisäysten tulisi kuitenkin läpäistä Euroopan komission asianmukainen hyväksymisprosessi. Yksi esimerkki tällaisesta lisäyksestä ISA-standardien vaatimukseen voisi olla suomalainen erityispiirre kansallisissa tilintarkastuksissa, eli hallinnon tarkastus kirjanpidon, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastuksen lisäksi.

Päinvastaisen mielipiteen edellä esitettyyn antoivat Suomen HTM-tilintarkastajat. HTM-tilintarkastajien mielestä ISA-standardit tulisi ottaa lakisääteisinä käyttöön vain yleisen edun kannalta merkittävässä yhteisöissä. Pienten ja keskisuurten yritysten tilintarkastuksiin standardit eivät sovellu, sillä niitä ei HTM-tilintarkastajien mukaan ole kehitetty kyseisten yritysten tarpeisiin. Tästä syystä ISA-standardit voisivatkin olla vain suosituksia pienten ja keskisuurten yritysten tilintarkastuksissa.

Standardien lakisääteiseen käyttöönottoon liittyen vastaajien kommenttikirjeissä näkyi myös huoli siitä, kuinka tilintarkastajan työtä vastaavuudessa arvioidaan, mikäli standardeista tulee lainvoimaisia. HTM-tilintarkastajien mukaan uhkana on, että ISA-standardeja käytetään tuomioistuimissa pienten ja keskisuurten yhtiöiden tilintarkastajan suorittaman työn arviointikriteerinä antamatta riittävästi painoa ammatilliselle harkinnalle. IDW:n mielestä standardien soveltaminen pienten ja keskisuurten yritysten tilintarkastuksissa vaatii tilintarkastusyhtiöiden ja valvontaelinten yhteisen näkemyksen siitä, kuinka standardeja sovelletaan käytännön työssä. Muuten uhkana on, että laaduntarkastuksissa standardeja tulkitaan tilintarkastajan viitekehyksenä, jolloin niitä saatettaisiin tulkita kirjaimellisesti. Tällainen toimintatapa saattaisi johtaa IDW:n mukaan tarkastuslistan omaiseen laaduntarkastukseen. Tällainen käytäntö on itse asiassa ainakin jossain määrin käytössä Suomessa suoritettavissa alueellisten tilintarkastuslautakuntien laaduntarkastuksissa, joissa laaduntarkastuslomakkeessa kunkin tarkastuskohteen kohdalla on viittaus relevanttiin ISA-standardiin.

ISA-tilintarkastusstandardien skaalautuvuudesta pienten yhtiöiden tarkastuksiin tutkimukseen valitut vastaajat olivat pääosin samaa mieltä, joskin myös muutamia eriäviä mielipiteitä esiintyi. Koska standardit perustuvat pitkälti periaatteellisiin oh-

jeisiin yksityiskohtaisten tarkastustoimenpideohjeiden sijasta, suurin osa vastaajista kokee, että ne soveltuvat pienten yhtiöiden tilintarkastuksiin sellaisinaan eikä lisämukautuksia tarvitse tehdä. Kuten CSOEC ja KHT-yhdistys esittävät, periaatteisiin pohjautuvuuden ansiosta tilintarkastajat voivat ammatillisen harkinnan kautta soveltaa standardeja oikeassa laajuudessaan sekä pienten että suurten yhtiöiden tarkastuksissa. FEE:n mukaan pienten tilintarkastusyhtiöiden sekä pienten tarkastettavien yhtiöiden näkökulma on lisäksi otettu huomioon jo standardeissa itsessään. Samaa painottaa myös ICAEW, joka viittaa standardeihin sisältyvään ohjeistukseen, miten standardeja sovelletaan pienten yhtiöiden tarkastuksessa. Kukin yksittäinen standardi sisältää osion soveltamisesta pienten yhtiöiden tarkastuksessa, ”Considerations Specific to Smaller Entities”.

Standardeihin sisältyvien, pieniä yrityksiä koskevien, sovellutusohjeiden lisäksi standardien skaalautuvuutta perustellaan standardien ulkopuolisen ohjeistuksen olemassaololla. Sekä EFAA, FAR, FEE, KHT-yhdistys, MIA että ICAEW viittaavat kommenttikirjeissään standardien ulkopuoliseen ohjeistukseen, jonka tarkoituksena on selventää standardien sisältöä ja ohjeistaa niiden käyttöä pienten yritysten tilintarkastuksissa. Tällaista ohjeistusta on saatavilla muun muassa standardinasettaja IAASB:ltä ja tilintarkastusalan kansainvälisen organisaation IFAC:n SMP-komitealta (small and medium practices committee). Konsultaatioon vastanneet kommenttikirjeiden antajat ovat lisäksi julkaisseet vastaavaa materiaalia omille jäsenilleen sekä kaupallisiin tarkoituksiin. Muun muassa KHT-yhdistys ja HTM-tilintarkastajat ovat julkaisseet Suomessa teoksen ”ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa”, joka on käänös IFAC:n vastaavasta soveltamisoppaasta.

Yksi merkittävimmistä keskustelunaiheista liittyen ISA-standardien käyttöönottoon on liittynyt niiden vaikutukseen tilintarkastuspalkkioihin. ICAEW:n mukaan standardien käyttöönotto ei välttämättä johtaisi tilintarkastuspalkkioiden nousemiseen, vaan tehokkaampiin tarkastuksiin. Sen mukaan standardien modifiointi pienten yritysten tarkastuksiin voisi jopa itse asiassa korottaa tilintarkastuspalkkioita, sillä tilintarkastusyhtiöt joutuisivat suorittamaan kahdentyypisiä tilintarkastuksia perustuen kahteen eri tarkastusmetodologiaan.

Edellä esitetystä vastakkaisen mielipiteen esittivät HTM-tilintarkastajat sekä CNDCEC. Kuten aikaisemmin todettu, HTM-tilintarkastajat kannattaa ISA-standardien käyttöönottoa pienten yritysten tarkastuksissa vain suositusten tasolla sen sijaan, että ne olisivat oikeudellisesti sitovia. Pienten yritysten tilintarkastuksen suorittaminen tulisi yhdistyksen mukaan olla mahdollista suorittaa olennaisesti kevennettynä, jotta vähennettäisiin näiden yritysten hallinnollista taakkaa. CNDCEC:n mukaan ISA-standardit tulisi ottaa käyttöön myös pienten yritysten tilintarkastuksissa lakisääteisinä, mutta standardeihin tarvitaan ehdottomasti lisämukautuksia vastaamaan pienten yritysten tarkastuksia. CNDCEC:n mielestä suhteellinen soveltaminen (proportional application) on käsitteenä vaikea ymmärtää, ja siksi skaalautuvuuden varmistamiseksi standardeja tulee arvioida ja mukauttaa jatkuvasti. Vaarana on, että pienet yhtiöt lopettavat tilintarkastuksen suorittamisen, mikäli standardien soveltamista ei tehdä helpommaksi. Tällä olisi yleisen edun kannalta haitallisia seurauksia.

Rajoitetun varmuuden antava tarkastus tilintarkastuksen vaihtoehtona

Vihreässä kirjassa todettiin tilintarkastuksen olevan hallinnollisten rasitteiden mahdollinen lähde. Pienten ja keskisuurten yritysten hallinnollisten rasitteiden vähentämiseksi tulisi Euroopan komission mielestä luoda erillinen toimintaympäristö näiden yritysten tilintarkastukselle. Konsultaatiossa vastaajilta kysyttiin, voitaisiinko pienten ja keskisuurten yritysten tilinpäätöksiin soveltaa tilintarkastuksen sijasta tilintarkastusta alhaisemman varmuustason tarjoavia palveluja, kuten suppeaa tilintarkastusta tai lakisääteistä tarkistusta.

Kommenttikirjeiden vastausten perusteella vastaajat eivät kannata tilintarkastusta alemman varmuustason palveluiden sääntelyä Euroopan unionin tasolla, mutta he ovat myönteisiä varmennuspalveluiden käyttöönotolle jäsenvaltio-optiona, jolloin kukin jäsenvaltio voisi ottaa käyttöön yleisluonteisen tarkastuksen tilintarkastusrajat alittaville yrityksille. Pääsääntöisesti vastaajat ovatkin siis positiivisia yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton suhteen, mutta tällaista tarkastusmuotoa ei tulisi säännellä Euroopan unionin lainsäädännössä. Lisäksi monessa kommenttikirjeessä kiinnitettiin huomiota käytettävään termistöön, eli tulisiko alemman varmuusta-

son palvelua kutsua ”suppeaksi tilintarkastukseksi” vai ”yleisluonteiseksi tarkastukseksi”.

Vastaajien kommenttikirjeistä nousee selkeästi esiin seikka, että myös pienten yritysten tuottaman taloudellisen tiedon oikeellisuus koetaan tärkeäksi. Vaikka vihreän kirjan pääteemat kohdistuvatkin lähinnä kooltaan suurien yritysten tilintarkastuksiin, pienten yritysten merkitystä taloudelle ei haluta vähätellä. CSOEC:n mukaan taloudellisen tiedon oikeellisuus on ehdottoman tärkeää kansantaloudelle riippumatta yritysten koosta. ICAEW:n mukaan monet pienten yritysten tärkeät sidosryhmät, kuten lainanantajat, vakuuttajat ja muut finanssipalveluita tarjoavat yritykset, tarvitsevat läpinäkyvää taloudellista tietoa rahoittaakseen, vakuuttaakseen ja muilla tavoin tukeakseen pieniä yrityksiä. IDW:n mukaan erityisesti lainanantajien suojaamiseksi taloudellisen tiedon varmentaminen on tärkeää huolimatta yrityksen koosta.

Vastaajien näkemyksen mukaan tilintarkastuksen suorittaminen tuottaa pienille yhtiöille merkittäviä hyötyjä. FEE:n mukaan tilintarkastusstandardit tarjoavat tilintarkastajalle viitekehyksen, jonka perusteella hän voi antaa suosituksia hyvän hallintotavan vaatimuksista pienille yrityksille. Tilintarkastuksen tuottamien toimenpidesuosittelujen avulla pienet yritykset voivat kehittää hallintorakenteitaan ja sisäistä valvontaympäristöään. Lisäksi päätöksenteon pohjana käytettävän taloudellisen tiedon oikeellisuuden varmentaminen on tärkeää pienyrityssektorin kasvun ja menestyksen varmistamiseksi. CSOEC nostaa esiin kommenttikirjeessään, että tilintarkastajan työ parantaa yrityksen toimintakykyä ja on näin ollen kasvun lähde. Myöskään EFAA:n mielestä tilintarkastuspalkkio ei ole vain sääntelystä aiheutuva kulu, vaan pienet yhtiöt saavat lisäarvoa tilintarkastuksen suorittamisesta.

Tilintarkastuksen aiheuttaman hallinnollisen taakan vähentämisen kannalta osa vastaajista suhtautui epäluuloisesti alemman varmuustason varmennuspalveluihin. HTM-tilintarkastajien mielestä alemman varmuustason palveluiden aiheuttama hallinnollinen taakka on lähes sama kuin tilintarkastuksen hallinnollinen taakka, sillä yleisluonteisen tarkastuksen suorittaminen ei tuo alennusta kustannuksiin. Sen sijaan alemman varmuustason palveluissa tarkastustyön laatu ja uskottavuus

olisivat heikompia. HTM-tilintarkastajien mielestä tavoitteena tulisikin olla tilintarkastuksen kehittäminen, eikä sen vähentäminen. Myöskään IDW:n mielestä hallinnollisen taakan vähentämistä ei saavuteta tilintarkastusvelvollisuuden poistamisella tai alemman varmuustason palveluiden käyttöönotolla, sillä tilintarkastuspalkkioiden alentaminen saavutetaan pelkästään alentamalla tarkastuksesta saatavaa varmuuden tasoa. Tällöin tilinpäätöksen käyttäjät eivät pysty varmistumaan yhtä paljon taloudellisen tiedon oikeellisuudesta eikä yleisluonteinen tarkastus tarjoa samanlaista hyötyä kuin tilintarkastus. IDW:n kommenttikirjeessäkin siis korostetaan tilintarkastuksen tuottaman lisäarvon merkitystä.

Kommenttikirjeissä tuotiin esille eri maiden toimintaympäristöjen vaikutus tilinpäätösten varmentamisen tarpeeseen. Muun muassa HTM-tilintarkastajien mukaan Suomessa tilinpäätöstietoja käytetään yritysverotuksen ja arvonalisäverotuksen pohjana, joten kohtuullisen korkean varmuuden antavan tilintarkastuksen korvaamisella alhaisemman varmuuden varmennustoimeksiannolla olisi yhteiskunnallisesti suuria vaikutuksia. KHT-yhdistys toteaa kommenttikirjeessään, että Euroopan unionin yrityskannan erilaisuuden vuoksi tilintarkastukselle voi olla erilainen tarve. KHT-yhdistyksen mukaan esimerkiksi Suomessa 90 prosenttia yrityksistä on pieniä ja keskisuuria yrityksiä, joten tilintarkastusrajat ovat muuta Eurooppaa alhaisemmat. FEE:n mielestä tilintarkastuksen tarpeen määrittely tulisi säilyttää kullakin jäsenvaltiolla, sillä toimintaympäristöissä on eroja muun muassa verotarkastuksissa, millainen tarve finanssisektorilla on saada tilintarkastettuja tilinpäätöksiä sekä kuinka kehittynyt talous on kyseessä.

Useissa kommenttikirjeissä nähtiin uhkana se, että alemman varmuustason varmennuspalveluiden käyttöönotto Euroopan unionin lainsäädännössä johtaa tilinpäätöksien käyttäjien keskuudessa epäselvyyteen tarkastuksen tavoitteista ja laajuudesta sekä kasvattaa odotuskuilua. Tällaisen mielipiteen esittivät kommenttikirjeissään CSOEC, FAR, FEE, KHT-yhdistys, HTM-tilintarkastajat ja MIA. KHT-yhdistys ja FEE esittävät kommenttikirjeissään, että perinteisesti tilinpäätösten varmentamiselle on ollut vain yksi ”suorituskykytesti” (benchmark), joka on tilintarkastus. Tilintarkastus tulee suorittaa kaikkien relevanttien ISA-standardien tai kansallisten standardien mukaan, joka tarkoittaa aikaisemmin esitettyä periaatetta ”an

audit is an audit”. Alemman varmuustason varmennuspalveluiden käyttöönotto saattaisi vastaajien mielestä johtaa siihen, että muun muassa tilinpäätösten käyttäjät, sijoittajat, osakkeenomistajat ja liikkeellelaskijat eivät ymmärrä rajoitetun varmuuden tarkastuksen eroavaisuuksia tilintarkastuksesta, mikä johtaa odotuskuilun kasvuun ja epäselvyyteen taloudellisen tiedon oikeellisuuden tasosta. MIA:n mielestä, kuten myös vihreässä kirjassa on esitetty, tilintarkastuskertomusten käyttäjät eivät tälläkään hetkellä aina täysin ymmärrä tilintarkastuksen laajuutta ja varmuutta, joka tilintarkastuskertomuksella on tarkoitus ilmaista. Rajoitetun varmuuden antava tarkastusmuoto ei siksi MIA:n näkemyksen mukaan todennäköisesti ainaakaan parantaisi tätä epäselvyyttä.

Jotkut vastaajista olivat kuitenkin sitä mieltä, että yleisluonteinen tarkastus voisi olla varteenotettava vaihtoehto tilinpäätöksen varmennukseen pienille yhtiöille, jotka alittavat Euroopan unionin tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot. CNDCEC:n mielestä Euroopan unionissa tulisi olla tilinpäätöksen pakollinen yleisluonteinen tarkastus niille yrityksille, jotka alittavat säännellyt tilintarkastusrajat, ja joissa on rajoitettu vastuu. CNDCEC:n tarkoittama rajoitettu vastuu toteutuu esimerkiksi Suomessa osakeyhtiöissä, joissa omistajien vastuu rajoittuu yhtiöön tehtyyn pääomapanokseen ja johdon vastuuta arvioidaan käytännössä huolellisuusveloitteen kautta. CNDCEC:n mielestä yleisluonteinen tarkastus tarjoaisi yrityksen ulkopuolisille sidosryhmille jonkinasteisen varmuuden taloudellisen raportoinnin luotettavuudesta. Tämä tekisi pienten yhtiöiden rahoituksen saamisen helpommaksi. Myös FAR esittää, että pienen yhtiön sidosryhmien tarpeisiin saattaisi riittää alemman varmuustason varmennuspalvelu, kuten yleisluonteinen tarkastus. Pienet yhtiöt eivät välttämättä aina hyödy tilintarkastuksesta. FAR:n mielestä on kuitenkin samalla välttämätöntä, että tällaiset varmennuspalvelut ovat selkeästi erotettavissa toisistaan, jotta alemman varmuustason palveluita ei sekoiteta tilintarkastukseen.

Vastaajat ovat pääosin yhtä mieltä siitä, että yksittäisen jäsenvaltion ottaessa käyttöön yleisluonteisen tarkastuksen tilintarkastusrajat alittaville yrityksille, tulisi nämä tarkastukset suorittaa yhteisen kansainvälisen standardin mukaan. CNDCEC, FEE, KHT-yhdistys, ICAEW ja MIA esittävät kommenttikirjeissään, että yleisluon-

teiset tarkastukset tulisi suorittaa IAASB:n uudistettavana olevan ISRE 2400 -standardin mukaisesti. Myös FAR peräänkuuluttaa kansainvälisiä standardeja, sillä sen mukaan kansallisten tai alueellisten standardien kehittäminen ei ole tehokasta. FEE:n mukaan tilinpäätösten yleisluonteiset tarkastukset tulisi suorittaa edellä mainitun, yhteisen standardin mukaisesti, jotta vältetään tilintarkastusmarkkinoiden pirstoutumiselta ja luodaan edellytykset kansainvälisten tilintarkastusmarkkinoiden luomiselle.

4.3.2 Standardiluonnos ISRE 2400

Standardiluonnoksen konsultointiin vastanneet olivat luonnoksen yleisissä kommentteissa sitä mieltä, että tilintarkastuksen vaihtoehtoihin palveluihin tulee kiinnittää huomiota ja näin ollen IAASB:n projekti yleisluonteisen tarkastuksen standardin uudistamiseksi on hyvä asia. Vastaajista FAR, MIA, ICAEW, EFAA, IDW ja FEE korostavat vastauksissaan vaihtoehtoisen varmennuspalvelun luomisen tärkeyttä nimenomaan pienten ja keskisuurten yritysten tilinpäätösten varmentamiseen sen sijaan, että kommentteissa huomioitaisiin erityisesti suurten yritysten tilinpäätösten varmentamisen erityispiirteet.

ICAEW:n mielestä taloudellisen tiedon käyttäjien luottamus tiedon läpinäkyvyyteen ja oikeellisuuteen on elintärkeä edellytys kansantalouden toiminnalle, pääoman tehokkaalle jakamiselle, talouden vakaudelle ja talouskasvulle. Muun muassa luottoluokittajat käyttävät tällaista julkista tietoa. Yrityksen lainarahoittajille rajoitetun varmuuden tarjoava varmennuspalvelu saattaa olla riittävä, kun riski ja rahoituksen määrä ovat niin pieniä, ettei tilintarkastusta tarvita.

Myös IDW nostaa esiin, että tilinpäätösten käyttäjät usein haluavat jonkinasteista varmuutta siitä, että tilinpäätökset on laadittu sovellettavan kirjanpitonormiston mukaisesti. Joissain tilanteissa tilintarkastusta ei kuitenkaan lakisääteisesti vaadita, ja näissä tilanteissa IDW:n mukaan käyttäjille saattaa riittää alempi varmuustaso kuin mitä tilintarkastus tarjoaa. Näissä tapauksissa tilintarkastuksen kulu saattaa ylittää tilinpäätöksen laatijan ja sen käyttäjien saaman hyödyn. Kuten tässä tutkimuksessa on aikaisemmin todettu, kulujen ylittäessä saatavan hyödyn ky-

seessä on hallinnollinen taakka, joka voi olla vahingollista taloudelliselle tehokkuudelle.

Yleisluonteisen tarkastuksen standardin uudistaminen koetaan tärkeäksi etenkin sen vuoksi, että pieniä yrityksiä yhä jatkuvassa määrin vapautetaan tilintarkastuksen suorittamisesta. Tällainen trendi näkyy ennen kaikkea Euroopan unionissa. Vastausten perusteella näyttäisikin siltä, että ISRE 2400 -standardi koetaan kohdistuvan ja soveltuvan paremmin ennen kaikkea pienten yritysten tilinpäätösten varmentamiseen, vaikka standardia voidaan toki käyttää myös suurempien yritysten tilinpäätösten varmentamiseen. Yleisluonteista tarkastusta on suurten yritysten kohdalla käytetty usein esimerkiksi välitilinpäätösten tarkastuksessa. Vastausten perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, ettei yleisluonteinen tarkastus ole riittävän laaja suurten yritysten tilinpäätösten tarkastamiseen tarkastuskohteen monimutkaisuuden vuoksi, vaikka standardi onkin sen laatijan mukaan skaalautuva erilaisissa tarkastuksissa.

Kuten oli havaittavissa myös Euroopan komission vihreän kirjan konsultointivastauksista, ISRE 2400 -standardiluonnoksen kommentoijat ovat huolestuneita siitä, että alemman varmuustason antava tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus sekoitetaan sekä tilintarkastajien että tilinpäätösten käyttäjien keskuudessa tilintarkastukseen. Tilintarkastajien keskuudessa sekaantumisen vaara syntyy ennen kaikkea standardin sisällöstä ja toimenpiteistä, jotka standardi edellyttää suoritettavan yleisluonteisessa tarkastuksessa. Tilinpäätösten käyttäjiä saattaa johtaa harhaan ennen kaikkea yleisluonteisesta tarkastuksesta annettava kertomus, jossa tilintarkastaja ilmaisee negatiivisessa muodossa, onko tilinpäätös olennaisilta osiltaan tilinpäätöksen laatimista koskevien laskentaperiaatteiden mukainen.

MIA epäilee kommenttikirjeessään, että tilintarkastajat eivät välttämättä tunnista kahden eri varmennuspalvelun eroja, jolloin yleisluonteista tarkastusta ei voida suorittaa kustannustehokkaasti. MIA:n mukaan ongelmana on ennen kaikkea tehdyn tarkastustyön rajaus. Tilintarkastajat ovat koulutettuja suorittamaan tilintarkastuksen ja heillä on usein tapana enemmänkin ylitarkastaa, eli suorittaa tarkastustoimenpiteitä yli vaaditun varmuuden tason. Tämän vuoksi vähennetyin työmäärän

suorittaminen lausunnon antamiseksi voi olla vaikea ymmärtää. MIA:n vastauksesta voidaan siis päätellä sama huolenaihe kuin vihreän kirjan vastauksista, eli yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto ei välttämättä alenna hallinnollista taakkaa, mikäli yleisluonteisessa tarkastuksessa suoritetaan kuitenkin yhtä paljon toimenpiteitä kuin tilintarkastuksessa ja lopulta saavutetaan lähes yhtä korkea varmuuden taso. Edellä esitetty riski voitaisiin MIA:n mielestä poistaa muun muassa koulutuksella, johon IAASB voisi tarjota koulutusmateriaalia, sillä yleisluonteisen tarkastuksen sekoittaminen tilintarkastukseen johtuu ennen kaikkea siitä, että tilintarkastajilta puuttuu käytännön kokemusta yleisluonteisten tarkastusten suorittamisesta.

Kommenttikirjeissä monen vastaajan näkemys oli, että standardin tulisi sisältää jonkinlaiset vähimmäisvaatimukset suoritettaville toimenpiteille sekä määritellä halutun varmuuden taso tarkemmin, jotta tilintarkastajat osaavat suorittaa yleisluonteisen tarkastuksen ja saavuttavat sellaisen varmuuden tason, joka rajoitetun varmuuden toimeksiannossa on tarkoituskin saavuttaa.

EFAA:n mielestä standardin tulisi sisältää yleisluonteisessa tarkastuksessa tehtävät vähimmäistoimenpiteet, jotta tilintarkastajien työn laatu vaihtelisi mahdollisimman vähän. Lisäksi EFAA:n mukaan tilintarkastajilta saatujen kokemusten perusteella yleisluonteisen tarkastuksen kustannus on lähes sama kuin tilintarkastuksen kustannus. Näin ollen yleisluonteisesta tarkastuksesta ei koituisi kustannushyötyä pienille yrityksille eikä hallinnollinen taakka vähenisi, mutta tarkastuksen laatu olisi huonompi ja taloudellinen tieto epävarmempaa. EFAA esittää kommenttikirjeessään, että tilintarkastajat saattavat tarkastusta tehdessään suorittaa toimenpiteitä jotka ylittävät standardin vaatimustason. Siksi halutun varmuustason selventäminen johtaisi tarkastuksen kustannusten ja hyötyjen parempaan vertailuun.

Kuten aikaisemmin mainittu, ISRE 2400 -standardin mukaisessa yleisluonteisessa tarkastuksessa tarkastustoimenpiteet ovat pääasiassa tiedusteluja asianomaisille henkilöille ja analyttisiä tarkastustoimenpiteitä. FEE:n mukaan tiedustelujen tekemiselle IAASB on jo ehdottanut minimitoimenpiteitä, mutta analyttiselle tarkastukselle minimitoimenpiteitä ei ole vielä ehdotettu. Näiden määrittely johtaisi tarkastusten parempaan kansainväliseen yhtenäisyyteen ja standardin johdonmukai-

seen soveltamiseen. Standardissa on lueteltu lista asioista, joita tarkastajan tulee tiedustella toimivalta johdolta sekä muulta yrityksen henkilöstöltä. Tällaisia tiedusteltavia asioita ovat muun muassa kuinka johto tekee merkittävät kirjanpidolliset arviot, lähipiiriyhtiöiden tunnistaminen ja näiden väliset liiketoimet ja niiden tarkoitus sekä onko raportointikaudella tapahtunut merkittäviä, epätavallisia tai monimutkaisia liiketapahtumia, joilla on ollut vaikutusta tai voi olla vaikutusta tilinpäätökseen.

Minimitoimenpiteiden määrittelemistä suositellaan myös MIA:n kommenttikirjeessä, jonka mukaan standardiluonnos jättää nykyisellään liian paljon tilaa tarkastajan ammatilliselle harkinnalle. Vaikka ammatillisen harkinnan käyttö on tärkeää tarkastustyössä, MIA:n mielestä voisi olla järkevää määritellä minimitarkastustoimenpiteet, jotka tarkastajan tulee suorittaa, kun jokin tilinpäätöksen osa-alue on olennainen tai kun jokin tilinpäätöksen osa-alue on tarkastajan arvion mukaan mahdollisesti virheellinen. Näiden vähimmäistoimenpiteiden määrittely johtaisi standardin johdonmukaiseen soveltamiseen ja sen helpompaan käyttöönottoon. Tästä olisi hyötyä myös tilinpäätösten käyttäjille, kun he voisivat luottaa siihen, että tietyt toimenpiteet on aina suoritettu tilinpäätöksen olennaisille osa-alueille.

FAR:n mielestä rajoitetut ja yleisellä tasolla määritellyt tarkastustoimenpiteet johtavat tarkastuksiin, jotka tarjoavat riittämättömän varmuuden tason. Vaikka yleisluonteisen tarkastuksen onkin tarkoitus tarjota alempi varmuus kuin tilintarkastuksessa, standardin soveltamisen tulee kuitenkin johtaa tarkastuksiin, jotka ovat merkityksellisiä. Mikäli yleisluonteisen tarkastuksen tuottama varmuus on riittämätön, siitä ei ole arvoa tilinpäätösten käyttäjille eikä se paranna luottamusta taloudellisten tietojen oikeellisuuteen.

Kommenttikirjeissä nähtiin edellä esitetyn mukaisesti uhkana, että standardin perusteella suoritetuissa yleisluonteisessa tarkastuksessa suoritetaan riittämätön määrä tarkastustoimenpiteitä. Joissain kommenttikirjeissä tuotiin esiin päinvastainen näkökulma, jonka mukaan tarkastajat saattavat toisaalta suorittaa liikaakin tarkastustoimenpiteitä, jolloin yleisluonteisen tarkastuksen kustannushyödyt jäävät saavuttamatta. ISRE 2400 -standardiluonnoksen mukaan tarkastajan tulee suorit-

taa yksityiskohtaisia tarkastustoimenpiteitä, mikäli hän havaitsee tiedustelujen ja analyttisten tarkastustoimenpiteiden johdosta, että tilinpäätös saattaa joiltain osin olla olennaisesti virheellinen. IDW:n mielestä standardissa tulisi määritellä tarkemmin, milloin lisätoimenpiteitä tulee suorittaa. IDW:n mukaan vaarana on, että lisätoimenpiteitä suoritetaan lähes aina, jolloin yleisluonteisen tarkastuksen kustannushyöty tilintarkastukseen verrattuna kärsisi. Kuten IDW esittää, yleisluonteisen tarkastuksen pääasiallinen tarkoitus on vähentää tarkastukseen käytettävää aikaa ja näin ollen vähentää kuluja. Myös CSOEC esittää kommenttikirjeessään, että standardissa mainittujen lisätarkastustoimenpiteiden luonne ja laajuus tulisi määritellä tarkemmin.

Myös ICAEW:n mukaan standardinlaatijan tulisi laatia lisää ohjeistusta siitä, mitä lisätarkastustoimenpiteillä tarkoitetaan ja mitä niiltä vaaditaan. ICAEW:n mielestä standardi olettaa liikaa, että yleisluonteisen tarkastuksen suorittaja tuntee entuudestaan tarkastustoimenpiteiden luonteen tilintarkastuskokemuksen kautta. ICAEW:n mukaan on mahdollista, että tarkastajat suorittavat pelkästään yleisluonteisia tarkastuksia eivätkä tunne tilintarkastuksen vaatimuksia. Yksi ISRE 2400 -standardin periaatteista onkin ollut, että se toimisi itsenäisenä standardina vailla liittymäkohtia tilintarkastusstandardeihin. Tätä periaatetta kutsutaan standardiluonnoksessa termillä ”stand-alone basis”. Yleisluonteiset tarkastukset voidaan suorittaa myös ISRE 2410 -standardin mukaisesti. Tämä standardi eroaa ISRE 2400 -standardista siinä, että ensin mainitun standardin mukaisen yleisluonteisen tarkastuksen suorittaa yhteisön tilintarkastaja, kun taas ISRE 2400 -standardin mukaisen tarkastuksen suorittaa tarkastaja, jolla ei ole aiempaa käsitystä tarkastettavasta yhteisöstä tilintarkastuksen kautta. Tämän vuoksi on tärkeää, että ISRE 2400 toimii itsenäisenä standardina.

Alemman varmuustason tuottavan tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen pelättiin kommenttikirjeissä sekoittuvan kohtuullisen varmuuden tuottavaan tilintarkastukseen myös tilinpäätöksen käyttäjien, eli tilinpäätöstietojen perusteella taloudellisia päätöksiä tekevien tahojen keskuudessa. MIA esittää kommenttikirjeessään, että pienten yritysten tilinpäätösten käyttäjillä on harvoin tarpeeksi pätevyyttä arvioimaan tilintarkastuksen ja alemman varmuustason varmennuspalvelun

eroavaisuuksia. Tästä syystä MIA:n mukaan eroavaisuuksien viestiminen tilinpäätösten käyttäjille on hyvin tärkeää, jotta yleisluonteinen tarkastus on merkityksellinen käyttäjien kannalta. Aikaisemmin esitetyn perusteella merkityksellisyys tarkoittaa muun muassa, että tarkastus lisää käyttäjien luottamusta esitettyyn taloudelliseen tietoon. Myös EFAA esittää kommenttikirjeessään, että tilinpäätösten käyttäjien tulee ymmärtää rajoitetun varmuuden käsite ja tämä vaatii tarkastajien ja asiakkaiden välistä kommunikaatiota.

Myös ICAEW ehdottaa, että tarkastajien tulisi keskustella asiakkaiden kanssa yleisluonteisen tarkastuksen tarkoituksesta ja luonteesta, jotta nämä ymmärtävät sen tarkoituksen. Tämä voisi ICAEW:n mielestä olla yksi standardin vaatimuksista. Jotta kommunikointi ei johtaisi hallinnollisesti liian suureen taakkaan, kommunikointi voisi olla pakollista vain toimeksiannon hyväksymisen yhteydessä, tai kun toimiva johto on merkittävästi vaihtunut edellisestä tarkastuksesta.

Yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen eroavaisuuksien raportoinnissa tilinpäätösten käyttäjille tarkastajan raportoinnilla ja erityisesti tarkastushavaintojen perusteella annettavalla kertomuksella on kommenttikirjeiden perusteella erittäin tärkeä tehtävä. Kuten IDW esittää, yleisluonteisen tarkastuksen kertomuksen tulee selkeästi ilmaista, että tarkastuksessa on saavutettu alempi varmuus kuin tilintarkastuksessa. Standardiluonnoksessa vastaajilta kysyttiin tarkastuskertomukseen liittyen, antaako se tarpeeksi selkeän kuvan tarkastajan suorittamasta työstä. Yleisluonteisen tarkastuksen päätteeksi tarkastaja antaa lausunnon negatiivisessa muodossa, eli onko hänen tietoonsa tullut mitään seikkoja, mikä antaisi uskoa, ettei tilinpäätös anna oikeita ja riittäviä tietoja. Vastaajilta kysyttiin standardiluonnoksessa, viestiikö negatiivisessa muodossa annettu lausunto riittävän selkeästi tarkastuksessa saavutetun varmuuden, ja onko negatiivisessa muodossa annettu lausunto riittävän selkeä tilinpäätösten käyttäjien näkökulmasta. Tämä jakoi osittain vastaajien mielipiteitä, sillä negatiivisessa muodossa annettavassa lausunnossa nähtiin sekä hyviä että huonoja puolia. Toinen vaihtoehto olisi antaa lausunto positiivisessa muodossa, eli antaako tilinpäätös noudatettavan tilinpäätössääntösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot. Positiivista lausumaa käytetään kuitenkin usein vain kohtuullisen varmuuden antavissa tarkastuksissa.

Konsultointiin vastanneiden keskuudessa MIA, ICAEW ja CSOEC olivat sitä mieltä, että negatiivisessa muodossa ilmaistu tarkastuslausunto erottaa riittävän selkeästi yleisluonteisen tarkastuksen tilintarkastuksesta ja ilmaisee tarkastuksessa saavutetun varmuuden. Näiden vastaajien mielestä tarkastuslausunto on tarpeeksi ymmärrettävä tilinpäätöksen käyttäjille. MIA kuitenkin esittää, että lausunto on ymmärrettävä vakiomuodossaan, eli kun tarkastuksessa ei ole löydetty olennaisia virheitä joiden seurauksena tilinpäätös on virheellinen. Sen sijaan yleisluonteisen tarkastuksen kertomus voi muuttua vaikeasti ymmärrettäväksi negatiivisen muodon vuoksi, kun lausuntoa on tarpeen mukauttaa.

Kommenttikirjeiden perusteella NBA, CNDCEC, EFAA, IDW olivat sitä mieltä, että negatiivisessa muodossa ilmaistu lausunto yleisluonteisen tarkastuksen lopputuloksesta on vaikeasti ymmärrettävä tilinpäätösten käyttäjille, ja tästä syystä lausunto tulisi olla positiivisessa muodossa. FEE:n mielestä lausunto negatiivisessa muodossa erottaa yleisluonteisen tarkastuksen tilintarkastuksesta etenkin annettavan varmuuden osalta, mutta lausunto voi olla vaikeasti ymmärrettävä käyttäjille eikä siksi vähennä yleisluonteisen tarkastuksen odotuskulua.

CNDCEC:n kokemuksen mukaan negatiivisen varmuuden lausuntoa ei arvosteta markkinoilla. CNDCEC:n mielestä asiakkaiden lausunnosta saama hyöty ei ylitä yleisluonteisen tarkastuksen kustannuksia, eikä siksi ole tyydyttävä. EFAA:n mielestä yleisluonteisen tarkastuksen tulee olla varmennuspalvelu, joka oikeasti tuo lisäarvoa tarkastettavalle yhtiölle. Lisäarvon tuottaminen syntyy ennen kaikkea tarkastajan raportoinnista, ja riittävän raportoinnin määrittelee vain markkinoiden tarve. Tästä syystä negatiivisessa muodossa annettava tarkastajan lausunto on EFAA:n mukaan huono asia. Lausuntoa on vaikea ymmärtää ja se voi antaa tilinpäätösten käyttäjille kuvan, että tarkastaja löytää vähän virheitä, koska suorittaa vain vähän tarkastustoimenpiteitä. EFAA:n mielestä yleisluonteisen tarkastuksen kertomuksen käyttäjille olisi selkeämpää, mikäli lausunto annettaisiin positiivisessa muodossa. Yleisluonteisen tarkastuksen sisältö olisi helpompi ymmärtää, mikäli kertomuksessa kerrottaisiin mitä on tehty ja mitä on myönteisesti raportoitu sen sijaan, että kertomuksessa kerrottaisiin mitä yleisluonteinen tarkastus ei ole.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Tiivistelmä

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsiteltiin pienen yhtiön tilinpäätöksen varmennuspalveluita. Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, riittäisikö tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus pienten yritysten tilinpäätösten varmentamiseen hallinnollisesti raskaan tilintarkastuksen sijasta. Tutkimuksen taustana oli Euroopan unionin tavoite vähentää pienten yritysten hallinnollista taakkaa, jonka yksi aiheuttaja tilintarkastus on. Viime vuosina pienten yritysten merkitystä taloudelle on korostettu ja useiden institutionaalisten toimijoiden selvitysten perusteella taloushallinnon raportoinnin sääntely aiheuttaa kohtuutonta taakkaa erityisesti pienille yrityksille. Tilinpäätöksen varmennuspalveluina tutkimuksessa käsiteltiin kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja asettavan IAASB:n laatimien ISA-tilintarkastusstandardien mukaista tilintarkastusta sekä ISRE 2400 -standardin mukaista yleisluonteista tarkastusta. Tutkimuksesta rajattiin pois kansalliset tilintarkastusstandardit, sillä nämä pohjautuvat Euroopan unionissa pitkälti ISA-standardeihin, sekä kansalliset yleisluonteista tarkastusta koskevat standardit, sillä Euroopan unionissa on viime vuosina ollut tavoitteena tilintarkastusalan kansainvälinen yhdentymisen.

Tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusmenetelmällä. Tutkimuksen empiirinen aineisto kerättiin Euroopan komission tilintarkastuksen vihreään kirjaan KOM(2010) 561 sekä IAASB:n yleisluonteista tarkastusta käsittelevän ISRE 2400 -standardin uudistamisprosessissa saaduista kommenttikirjeistä. Tutkimukseen valitut kommenttikirjeiden antajat olivat eurooppalaisia tilintarkastajia edustavia edunvalvontajärjestöjä eri Euroopan maista.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä käsiteltiin yritysten hallinnollista taakkaa, ja erityisesti tilinpäätösvarmennuksen aiheuttamia hallinnollisia kustannuksia. Hallinnollisen taakan määritelmän mukaan lainsäädäntö aiheuttaa yrityksille hallinnollisia kustannuksia. Hallinnolliset kustannukset syntyvät toimenpiteistä, joita joudutaan suorittamaan lainsäädännön täyttämiseksi. Osan näistä toimenpiteistä yritys suorittaisi kuitenkin joka tapauksessa sääntelystä huolimatta. Muun muassa

taloudellinen raportointi on yrityksille tärkeää taloudellisen suorituskyvyn mittaamiseksi. Hallinnollinen taakka aiheutuu niistä hallinnollisista kustannuksista, jotka yritykset suorittavat pelkästään lainsäädännön täyttämiseksi. Työ- ja elinkeinoministeriön (2010, 70) selvityksen mukaan tilintarkastuksen aiheuttamat hallinnolliset kustannukset jakautuvat suomalaisissa yrityksissä tilintarkastajan laskuttamaan palkkioon sekä aikaan, jonka yrityksen johto ja muu henkilöstö on velvollinen käyttämään tilintarkastajaa avustaakseen.

Tutkimuksen ensimmäinen alatutkimuskysymys oli, millaisessa laajuudessa ISA-tilintarkastusstandardit tulisi ottaa käyttöön pienten yhtiöiden tilintarkastuksissa. ISA-standardit asettavat tilintarkastajan työlle tiettyjä dokumentointi- ja toimenpidevaatimuksia, jotka voivat tuntua raskailta pienten yhtiöiden tilintarkastuksissa. Hallinnollisen taakan käsittelyn yhteydessä havaittiin, että muutokset sääntelyssä voivat kasvattaa tilintarkastuspalkkioita. ISA-standardien käyttöönotto lakisääteisesti sovellettaviksi normeiksi voisi siis aiheuttaa tilintarkastuskustannusten nousua, kun tilintarkastajat joutuisivat ottamaan käyttöön uusia tarkastusmetodeja.

Combarrosin (2000, 651) tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että Euroopan unionin eri maiden kansalliset tilintarkastusstandardit ovat jo nyt melko suurelta osin yhdenmukaiset kansainvälisten tilintarkastusstandardien kanssa. Esimerkiksi Suomessa ISA-tilintarkastusstandardeja on käytännön työssä sovellettu jo verrattain pitkään, ja niiden soveltaminen kuuluu muun muassa Hallituksen esityksen Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi 194/2006 mukaan hyvään tilintarkastustapaan.

Vihreän kirjan kommenttikirjeiden perusteella ISA-standardien lakisääteistä soveltamista kannatetaan laajasti. Vastausten perusteella yhtenäiset kansainväliset tilintarkastusstandardit parantavat tilintarkastusten laatua ja kansainvälistä vertailtavuutta. Standardit perustuvat suurelta osin periaatteisiin ja ne jättävät varaa tilintarkastajan ammatilliselle harkinnalle. Ammatillisen harkinnan kautta niitä on mahdollista soveltaa oikealla laajuudessaan kaiken kokoisten yhtiöiden tilintarkastuksissa. Näin ollen vastaajien mielestä ISA-standardit skaalautuvat myös pienten yhtiöiden tilintarkastuksiin. Tutkimustulosten perusteella näyttäisi siis siltä, että

standardien käyttöönotto ei aiheuttaisi tilintarkastusten kustannusten nousua ja pienten yritysten hallinnollisen taakan kasvamista, sillä standardeja sovelletaan jo nyt laajasti Euroopan unionissa käytännön tilintarkastustyössä.

Johdannossa esitetty tutkimuksen toinen alakysymys oli, johtaako ISRE 2400 -standardin mukaisesti suoritettu yleisluonteinen tarkastus tilinpäätöksen käyttäjien kannalta merkitykselliseen tarkastukseen samalla yritysten hallinnollista taakkaa vähentäen. Tarkastuksen merkityksellisyyttä kuvaa muun muassa se, parantaako valittu tilinpäätöksen tarkastusmuoto tilinpäätösten käyttäjien luottamusta tilinpäätöksen tietojen oikeellisuuteen.

Tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus on suoritettavien tarkastustoimenpiteiden suhteen mitattuna huomattavasti kevyempi tarkastusmuoto kuin ISA-standardien mukaisesti suoritettu tilintarkastus. Lisäksi yleisluonteisesta tarkastuksesta saata-va varmuus on huomattavasti alempi kuin tilintarkastuksessa. Koska tarkastajan suorittamat toimenpiteet ovat kevyempiä, tilintarkastajalta voisi olettaa kulu- van vähemmän aikaa tarkastuksen suorittamiseen, jolloin laskutettava palkkiokin olisi todennäköisesti pienempi.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella tilinpäätösvarmennuksen hallinnollista taak-kaa ei kenties pystytä keventämään pelkästään tarkastustoimenpiteitä karsimalla. Jotta tilinpäätösvarmennuksesta olisi hyötyä pienille yrityksille, tarkastuksesta tu-lee koitua nettohyötyä. Kuten Bradfordin (2004, 37) tutkimuksesta voidaan johtaa, tällöin yrityksen tarkastuksesta saatavan hyödyn tulee ylittää tarkastuksen kustan- nukset. Yleisluonteisen tarkastuksen käyttäminen tilinpäätöksen varmentamisessa saattaisi alentaa kustannuksia, mutta samalla siitä saatava hyöty saattaisi olla huonompi kuin tilintarkastuksessa.

Tutkimuksen tuloksissa esitettyjen vastausten perusteella Bradfordin esittämä net- tohyöty ei välttämättä kasva, mikäli tilinpäätösten yleisluonteinen tarkastus otetta- siin käyttöön tilintarkastuksen vaihtoehtona. Yleisluonteisen tarkastuksen suori- taminen ei välttämättä alenna tilinpäätösvarmennuksen kustannuksia niin merkit- tävästi, että sillä voitaisiin perustella alentunut varmuuden taso. Pienien yhtiöiden

tilinpäätöksen varmennuspalvelujen hallinnollista taakkaa arvioitaessa kyse onkin niiden aiheuttamien kustannusten ja niiden tuottamien hyötyjen suhteen punnitsemisesta, eikä pelkästään suoraviivaisesta kustannusten alentamisesta.

Hallinnollisten kustannusten toinen aiheuttaja on aika, jonka yrityksen johto ja työntekijät joutuvat käyttämään tilintarkastajan avustamiseen. Keaseyn ja Shortin (1990, 307) mukaan omistajien työpanos on kuitenkin yksi pienten yritysten tärkeimmistä resursseista. Tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen toimenpiteet koostuvat pääasiassa analyttisistä toimenpiteistä ja tiedustelujen tekemisestä toimivalle johdolle ja muille tärkeille henkilöille. Olennainen kysymys siis lienee, kuluuko johdolla ja muulla henkilöstöllä enemmän aikaa tilintarkastajan avustamiseen yleisluonteisessa tarkastuksessa kuin tilintarkastuksessa, jossa yksityiskohmainen tositetarkastus ja kontrollien testaus saavat enemmän painoarvoa kuin vuorovaikutus tarkastettavan yhtiön kanssa.

Tutkimustulosten perusteella vastaajien keskuudessa esiintyi suurta huolta sen puolesta, että alemman varmuustason varmennuspalvelut, kuten tilinpäätösten yleisluonteinen tarkastus, sekoitetaan markkinoilla tilintarkastukseen. Toisaalta sekaantuminen saattaa liittyä tilintarkastajiin, jotka eivät tiedä, minkälaisia ja missä laajuudessa suoritettavia toimenpiteitä heidän tulee yleisluonteisessa tarkastuksessa suorittaa. Toisaalta sekaantumista voi tapahtua tilinpäätösten käyttäjissä, jotka eivät osaa hahmottaa alemman varmuustason varmennuspalvelun käsitettä. Tilinpäätösten käyttäjät saattavat siksi olettaa yleisluonteisesta tarkastuksesta saatavan varmuuden olevan lähellä tilintarkastuksen varmuustasoa, mikä ei luonnollisesti ole yleisluonteisen tarkastuksen tarkoitus. Tältä osin yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto saattaisi kasvattaa odotuskuilua tilinpäätösten tarkastajien ja tilinpäätösten käyttäjien välillä.

Nobesin ja Parkerin (2008, 5) mukaan yritysten taloudellisen raportoinnin sisältöön ja sen varmentamiseen vaikuttaa toimintaympäristö, jossa yritys toimii. Toimintaympäristöjen erilaisuudet liittyvät muun muassa poliittisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Myös tämän tutkimuksen tuloksissa viitattiin erilaisiin toimintaympäristöihin Euroopan unionissa. Yksi merkittävä eroavaisuus liittyy muun mu-

assa siihen, kuinka suurelta osin yritysten taloudellinen raportointi toimii verotuksen pohjana. Maissa, joissa veroviranomaisille raportointi perustuu lähes yksinomaan yritysten tilinpäätöksiin, alemman varmuustason varmennuspalveluiden käyttöönotolla saattaisi olla merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnallisesti. Esimerkiksi Suomessa pienyrityssektori kattaa hyvin suuren osan koko yrityskannasta ja veroraportointi perustuu hyvin suurelta osin yritysten tilinpäätöksiin. Tästä syystä yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto tilintarkastuksen vaihtoehtona saattaisi laskea myös verolaskennan luotettavuutta.

5.2 Johtopäätökset

Tutkimuksen päätutkimuskysymykseksi asetettiin, millainen tilinpäätöksen varmennuspalvelu lisäisi luottamusta pienen yrityksen tilinpäätökseen samalla vähentäen nykyistä hallinnollista taakkaa. Tutkimustulosten perusteella on vaikea kuvitella, että nykyinen ISA-standardien mukainen tilintarkastus menettäisi merkitystään lähitulevaisuudessa. Päinvastoin ISA-standardien lakisäätteistä asemaa viedään koko ajan eteenpäin ja niitä sovelletaan yhtä enenevässä määrin Euroopan unionissa tapahtuvissa tilintarkastuksissa. Tutkimuksen vastauksissa korostetaan pienten yhtiöiden ja niiden tuottaman taloudellisen tiedon merkitystä kansantaloudelle. Tilintarkastuksella on merkittävä rooli taloudellisen tiedon oikeellisuuden ja täydellisyyden varmentamisessa, ja ISA-standardit parantavat tilintarkastusten laatua ja vertailtavuutta sekä kansallisesti, että kansainvälisesti. Tilinpäätöksen yleisluonteinen tarkastus voi palvella aivan pienimpiä yrityksiä paremmin kuin tilintarkastus. Yleisluonteisen tarkastuksen suorittamiseen tulee kuitenkin kiinnittää lisää huomiota tilintarkastajien koulutuksessa ja ohjauksessa. Lisäksi alemman varmuustason käsitteen ja yleisluonteisessa tarkastuksessa suoritettujen toimenpiteiden sisältö tulee paremmin kommunikoida tilintarkastusmarkkinoille, erityisesti tilinpäätösten käyttäjille.

Tilintarkastusvelvollisuuden laajuuden pienentäminen Suomessa, eli tilintarkastusrajojen nostaminen lähelle Euroopan unionin sallimia enimmäisrajoja, johtaisi merkittävän osan pienistä yrityksistä vapautumiseen tilintarkastusvelvollisuudesta. Vapaaehtoinen tilintarkastus olisi silti varteenotettava velvollisuus niille pienille yrityk-

sille, jotka kokisivat siitä saatavan hyötyä. Tämä voisi johtaa tilintarkastusalalla palvelujen kehittämiseen vastaamaan paremmin muuttunutta kysyntää. Kilpailun kasvaessa tilintarkastustyön laadusta tulisi todennäköisesti yksi kilpailuvalteista, jolloin tilintarkastusvelvollisuuden vapauttaminen voisi johtaa tilintarkastuspalvelujen laadun parantumiseen.

5.3 Tutkimuksen rajoitukset

Tähän pro gradu -tutkielmaan valitut tutkimusmenetelmät aiheuttavat tutkimukselle joitakin rajoitteita. Tutkimuksen empiirisessä osiossa käytetyt Euroopan komission vihreään kirjaan ja IAASB:n ISRE 2400 -standardiluonnokseen saadut kommenttikirjeet ovat sekundaarista aineistoa. Sekundaarista aineistoa käytettäessä voi olla mahdollista, että alkuperäinen tutkimusaineisto, eli kommenttikirjeet, on alun perin kerätty vastaamaan erilaiseen tutkimuskysymykseen kuin tässä tutkimuksessa esitetty tutkimuskysymys. Konsultaatiopapereiden tavoitteet voivat myös olla erilaisia kuin tämän tutkimuksen tavoite. Konsultaatiopapereissa esitetyt kysymykset vastaajille ovat kuitenkin hyvin lähellä niitä teemoja, jotka tässä tutkimuksessa on esitetty. Tästä syystä sekundaarisen aineiston käyttäminen ei merkittävästi vaaranna tämän tutkimuksen pätevyyttä.

Yksi rajoitus tutkimukselle aiheutuu empiiriseen osioon valittujen kommenttikirjeiden otoskoosta. Tutkimukseen valittujen kommenttikirjeiden määrä edustaa melko pientä osaa vihreään kirjaan ja standardiluonnokseen saatujen kommenttikirjeiden kokonaismäärästä. Tästä syystä on mahdollista, että suuremman otoskoon valitseminen olisi mahdollistanut tutkittavan asian syvällisemmän ymmärtämisen eri näkökulmista. Tutkimukseen valittujen kommenttikirjeiden määrään vaikutti alkuperäiseen aineistoon tehdyt rajaustoimenpiteet. Kenties tärkein rajausta molempiin kommenttikirjeisiin oli vastaajien toimialan perusteella tehty rajausta, sillä tutkimuksen valittiin vain ammattitilintarkastajia edustavien edunvalvontajärjestöjen kommenttikirjeet. Tämän rajauksen tarkoituksena oli varmistaa, että kommenttikirjeiden antajilla oli kokemusta käytännön tilinpäätösvarmennustyöstä, eli tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen suorittamisesta. Toinen tärkeä alkuperäiseen tutkimusaineistoon tehty rajausta oli maantieteellinen rajausta, jonka perusteella

tutkimukseen valittiin pelkästään eurooppalaisten toimijoiden kommenttikirjeet, sillä tutkimuksen fokus on Eurooppa johtuen melko yhteneväisestä tilintarkastusalan sääntelystä. Kolmantena rajauksena tutkimukseen valittiin vain niiden vastaajien kommenttikirjeet, jotka olivat vastanneet sekä Euroopan komission vihreään kirjaan, että IAASB:n ISRE 2400 -standardiluonnokseen. Tämän rajauksen tarkoituksena oli varmistaa, että kommenttikirjeiden vastaajat tunsivat yleisluonteisen tarkastuksen ISRE 2400 -standardin. Näin ollen heillä oli riittävät valmiudet kommentoida tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen edellytyksiä toimia tilintarkastuksen mahdollisena vaihtoehtona.

Vaikka tutkimukseen valitut kommenttikirjeet edustavat melko pientä osaa kaikista vihreään kirjaan ja standardiluonnokseen saaduista kommenttikirjeistä, niistä saa kuitenkin kattavan kuvan tutkittavasta asiasta, eli ISA-standardien lakisääteisestä soveltamisesta eurooppalaisissa tilintarkastuksissa sekä tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen hyödyistä ja haitoista tilintarkastukseen verrattuna. Tutkimukseen valitut vastaajat ovat suuria toimijoita, jotka edustavat lukuisia kansallisia tilintarkastusyhteisöjä ja yksittäisiä tilintarkastajia. Tästä syystä kommenttikirjeet edustavat välillisesti monia tilintarkastusalan toimijoita, vaikka kommenttikirjeitä onkin lukumäärällisesti vähän. Tämän pro gradun tulosten esittelyssä havaittiin monia yhteisiä teemoja ja kannanottoja sekä ISA-standardien että tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen puolesta ja vastaan kommenttikirjeiden antajien välillä, joten useampien kommenttikirjeiden käyttäminen tutkimuksessa ei välttämättä olisi tuonut merkittävästi uusia näkökulmia tarkasteltavaan asiaan.

5.4 Jatkotutkimusehdotukset

Tilinpäätösvarmennuksen tieteellinen tutkimus on keskittynyt perinteisesti tilintarkastuksen tutkimiseen. Siksi tulevaisuudessa olisi tärkeää keskittää resursseja myös tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen tutkimiseen. Tieteellistä tutkimusta tarvitaan muun muassa lainsäätäjien päätöksenteon tueksi, jotta tilinpäätösvarmennuksen palveluvalikoimaa pystytään sääntelemään paremmin vastaamaan tilinpäätösten käyttäjien tarpeita huomioon ottaen erityisesti pienten yritysten hallinnollinen taakka. Tutkimus on tärkeää myös pienten yritysten omistajille, jotta he

pystyvät valitsemaan tarkastettavan yhtiön ominaispiirteisiin ja tilinpäätöksen ulkopuolisten käyttäjien tarpeisiin parhaiten sopivan varmennuspalvelun. Tällaiset päätökset eivät voi perustua pelkästään mielikuviin varmennuspalveluiden hyödyistä, kustannuksista ja rajoituksista, vaan päätösten tueksi tarvitaan luotettavaa ja ajankohtaista tutkimusta.

Yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoa tilintarkastuksen korvaajana perusteellaan usein tilinpäätösvarmennuksen hallinnollisella taakalla, joka koetaan raskaaksi etenkin pienissä yrityksissä. Tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen aiheuttamia hallinnollisia kustannuksia voisi siksi tutkia kvantitatiivisin menetelmin, jotta saataisiin selville, alentaako yleisluonteinen tarkastus kustannuksia niin kuin yleisesti kuvitellaan. Yleisluonteisen tarkastuksen aiheuttamien kustannusten itsenäinen tarkastelu ei siis riitä, vaan kustannuksia täytyy verrata tilintarkastuksen aiheuttamiin kustannuksiin. Yksi mahdollinen tutkimusmenetelmä olisi esimerkiksi mitata kustannuksia yrityksissä, jotka ovat siirtyneet tilintarkastuksen suorittamisesta yleisluonteisen tarkastuksen suorittamiseen. Tällaista tutkimusta voitaisiin suorittaa esimerkiksi Tanskassa, Virossa tai Iso-Britanniassa, joissa tilinpäätösten yleisluonteisen tarkastuksen merkitys on kasvanut viime vuosina verrattuna muihin Euroopan maihin. Yksi suuri este tilinpäätösten yleisluonteisen tarkastuksen, ja erityisesti sen aiheuttamien kustannusten, tutkimukselle on se, että tarkastusmuotona vuositilinpäätösten yleisluonteinen tarkastus ei ole vielä saavuttanut laajaa suosiota tilintarkastuksen korvaajana. Voi siis olla, että kvantitatiivista tutkimusta yleisluonteisen tarkastuksen osalta voidaan suorittaa vasta muutaman vuoden kuluttua.

Kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien lisäksi yleisluonteista tarkastusta voisi tulevaisuudessa tutkia laadullisin tutkimusmenetelmin. Yleisluonteisen tarkastuksen sopivuutta erityisesti pienten yritysten tilinpäätösten varmentamiseen ei voida määrittellä pelkästään sen kustannuksia tutkimalla, vaan huomiota tulee kiinnittää myös tarkastuksesta saataviin hyötyihin. Tilintarkastuksen laatua ja siihen vaikuttavia tekijöitä, muun muassa tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastuksen laadun suhdetta, on tilintarkastusalalla tutkittu paljon. Tämä tutkimussuunta tulisi ulottaa myös tilinpäätösten yleisluonteiseen tarkastukseen sen vuoksi, että yleisluonte-

sesta tarkastuksesta tulisi koitua tarkastettavalla yritykselle nettohyötyä, jotta se olisi merkityksellinen varmennusmuoto. Yleisluonteisen tarkastuksen laatua tutkimalla saataisiin selville myös mahdolliset puutteet ja kehitystarpeet kansainvälisille standardeille, jotta ne vastaisivat entistä paremmin erityisesti pienten yritysten tarpeita.

Yksi mahdollinen jatkotutkimusalue olisi myös yleisluonteisen tarkastuksen odotuskuilu. Yleisluonteinen tarkastus on vielä melko vähän käytetty tilinpäätöksen varmennuspalvelu etenkin vuositilinpäätösten tarkastuksessa, joten sitä ei välttämättä vielä tunneta hyvin tilinpäätösten käyttäjien keskuudessa. Tutkimuksella tulisi selvittää, millaisia odotuksia tilinpäätösten käyttäjillä ja yleisluonteisen tarkastuksen suorittajilla on yleisluonteiselle tarkastukselle, ja missä määrin nämä odotukset eroavat toisistaan. Odotuskuilun tutkiminen mahdollistaisi tehokkaamman kommunikoinnin tarkastuksen tavoitteista ja toimenpiteistä markkinoille, jotta alemman varmuustason varmennuspalvelu olisi helpompi erottaa kohtuullisen varmuuden tarjoavasta tilintarkastuksesta.

ISA-standardien käyttöönottoa Euroopan unionin sisällä suoritettavissa tilintarkastuksissa on tässäkin tutkimuksessa perusteltu niiden tilintarkastusten laatua ja kansainvälistä vertailtavuutta parantavalla vaikutuksella. Tulevaisuudessa tieteellisellä tutkimuksella voitaisiin selvittää, onko tällaista laatuvaikutusta todellisuudessa olemassa. Samoin yksi jatkotutkimuksen aihe voisi olla, missä määrin samoja ISA-standardeja sovelletaan samalla tavalla eri Euroopan unionin jäsenmaissa.

LÄHDELUETTELO

Andersson, E. (2010) Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen - Selvitysmiehen raportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja - Kilpailukyky 1/2010 [verkkodokumentti]. [viitattu 20.2.2015]. Saatavilla:

https://www.tem.fi/files/26196/Raportti_TEM_1_2010.pdf.

Bédard, J. & Courteau, L. (2013) Benefits and Costs of Auditor's Assurance: Evidence from the Review of Quarterly Financial Statements. *Contemporary Accounting Research* (forthcoming). Saatavilla:

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1701038.

Bradford, C. S. (2004) Does Size Matter? An Economic Analysis of Small Business Exemptions from Regulation. *Journal of Small and Emerging Business Law*, 8, 1-37.

Chung, S. & Narasimhan, R. (2002) An International Study of Cross-sectional Variations in Audit Fees. *International Journal of Auditing*, 6, 79-91.

Chow, C. W. (1982) The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences. *The Accounting Review*, 57, 2, 272-291.

Collis, J. (2012) Determinants of voluntary audit and voluntary full accounts in micro- and non-micro small companies in the UK. *Accounting and Business Research*, 42, 4, 441-468.

Combarros, J. L. L. (2000) Accounting and financial audit harmonization in the European Union. *The European Accounting Review*, 9, 4, 643-654.

Dedman, E., Kausar, A. & Lennox, C. (2014) The Demand for Audit in Private Firms: Recent Large-Sample Evidence from the UK. *European Accounting Review*, 23, 1, 1-23.

Dunn, L.J. (2002) Harmonization of Financial Reporting and Auditing Across Cultural Boundaries: An Examination of 201 Company Financial Reports. *International Journal of Auditing*, 6, 265-275.

Euroopan komissio (2007a) Komission tiedonanto – yritysten liiketoimintaympäristön yksinkertaistaminen yhtiöoikeuden, tilinpäätösten ja tilintarkastuksen alalla.

KOM(2007) 394 lopullinen [verkkodokumentti]. [Viitattu 15.10.2014]. Saatavilla:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0394&from=FI>.

Euroopan komissio (2007b) Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Toimintaohjelma hallinnollisen rasituksen keventämiseksi Euroopan unionissa. KOM(2007) 23 lopullinen [verkkodokumentti]. [viitattu 6.11.2014]. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0023&from=EN>.

Euroopan komissio (2010) Vihreä kirja. Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset [verkkodokumentti]. [Viitattu 15.10.2014]. Saatavilla:

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/green_paper_audit_fi.pdf.

Euroopan komissio (2011) Consultation on audit policy – Lessons from the Crisis [verkkodokumentti]. [viitattu 5.1.2015]. Saatavilla:

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2010/green_paper_audit_en.htm.

Euroopan komissio (2012) Commission staff working document. Action Programme for Reducing Administrative Burdens in the EU Final Report [verkkodokumentti]. [viitattu 7.11.2014]. Saatavilla: http://ec.europa.eu/smart-regulation/refit/admin_burden/docs/com2012_746_swd_ap_en.pdf.

Euroopan unioni (2013). EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON DIREKTIIVI 2013/34/EU tietyn tyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsernitilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta ja neuvoston direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY ku-

moamisesta. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&qid=1413961117947&from=EN>.

Euroopan unioni (2014). EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON DIREKTIIVI 2014/56/EU tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0056&from=EN>.

Evans, L. & Nobes, C. (1998) Harmonization of the structure of audit firms: incorporation in the UK and Germany. *The European Accounting Review*, 7, 1, 125-148.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. HE 194/2006 vp.

Hasan, M., Roebuck, P. J. & Simnett, R. (2003) An Investigation of Alternative Report Formats for Communicating Moderate Levels of Assurance. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 22, 2, 171-187.

Hertig, G. & McCahery (2007) Optional Rather than Mandatory EU Company Law: Framework and Specific Proposals. European Corporate Governance Institute – Law Working Paper 78/2007, 341-362. Saatavilla: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=958247##.

IAASB (2009) PROJECT PROPOSAL Revision of ISRE 2400 and ISRS 4410 [verkkodokumentti]. [Viitattu 24.10.2014]. Saatavilla: <http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/4612.pdf>.

IAASB (2012) Basis for Conclusions: ISRE 2400 (Revised) Engagements to Review Historical Financial Statements [verkkodokumentti]. [viitattu 5.1.2015]. Saatavilla: [http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/ISRE-2400-\(Revised\)-Basis-for-Conclusions-Final.pdf](http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/ISRE-2400-(Revised)-Basis-for-Conclusions-Final.pdf).

IFAC (2012) IFAC SMP Quick Poll: 2011 Round-Up [verkkodokumentti]. [viitattu 2.3.2015]. Saatavilla: <https://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/SMP-Quick-Poll-2011-Year-End-Report.pdf>.

IFAC (2013a) Guide to Review Engagements [verkkodokumentti]. [Viitattu 27.11.2014]. Saatavilla: <https://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/IFAC-SMP-Guide-to-Review-Engagements.pdf>.

IFAC (2013b) International standard on review engagements 2400 (Revised). Engagements to review historical financial statements [verkkodokumentti]. [viitattu 2.2.2015]. Saatavilla: <https://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/B012%202013%20IAASB%20Handbook%20ISRE%202400%20%28Revised%29.pdf>.

IFAC (2013c) IFAC SMP Quick Poll: 2012 Round-up [verkkodokumentti]. [viitattu 2.3.2015]. Saatavilla: <http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/IFAC-SMP-Quick-Poll-2012-Round-Up.pdf>.

IFAC (2014) IFAC SMP Quick Poll: 2013 Year-End Round-Up [verkkodokumentti]. [viitattu 2.3.2015]. Saatavilla: <http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/IFAC-SMP-Quick-Poll-2013-Year-End.pdf>.

IFAC (2015) Assurance and Related Services on Financial Information Other Than Audits – Compilation Engagements and Review Engagements [verkkodokumentti]. [viitattu 5.1.2015]. Saatavilla: <http://www.ifac.org/auditing-assurance/projects/assurance-and-related-services-financial-information-other-audits-compil>.

Karjalainen, J. (2011) Audit Quality and Cost of Debt Capital for Private Firms: Evidence from Finland. *International Journal of Auditing*, 15, 88-108.

Keasey, K. & Short, H. (1990) The Accounting Burdens Facing Small Firms: An Empirical Research Note. *Accounting and Business Research*, 20, 80, 307-313.

KHT-yhdistys (2012) Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille ja Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet. KHT-Media. Helsinki.

KHT-yhdistys (2014) Hyvä tilintarkastustapa ja kansainväliset tilintarkastusstandardit [verkkodokumentti]. [viitattu 12.11.2014]. Saatavilla: <http://www.khtyhdistys.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa-ja-kansainvaliset-tilintarkastusstandardit2>.

Kilgore, A., Harrison, G. & Radich, R. (2014) Audit quality: what's important to users of audit services. *Managerial Auditing Journal*, 29, 9, 776-799.

Kohler, A. G., Merkt, H. & Böhm, W. P. (2009) Evaluation of the Possible Adoption of International Standards on Auditing (ISAs) in the EU [verkkodokumentti]. [viitattu 9.2.2015]. Saatavilla: http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/ias/study2009/report_en.pdf.

Lantto, A-M. (2014) Business Involvement in Accounting: A Case Study of International Financial Reporting Standards Adoption and the Work of Accountants. *European Accounting Review*, 23, 2, 335-356.

Maijor, S. & Vanstraelen, A. (2012) "Research Opportunities in Auditing in the EU," revisited. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31, 1, 115-126.

Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H. & Troberg, P. (2012) Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited?. *Accounting and Business Research*, 42, 2, 169-196.

Niemi, L. & Sundgren, S. (2012) Are Modified Audit Opinions Related to the Availability of Credit? Evidence from Finnish SMEs. *European Accounting Review*, 21, 4, 767-796.

Niskanen, M., Karjalainen, J. & Niskanen, J. (2011) Demand for Audit Quality in Private Firms: Evidence on Ownership Effects. *International Journal of Auditing*, 15, 43-65.

Nobes, C. & Parker, R. (2008) *Comparative international accounting*. Tenth edition. Harlow: Pearson Education.

Nolder, C. & Riley, T. J. (2014) Effects of Differences in National Culture on Auditors' Judgments and Decisions: A Literature Review of Cross-Cultural Auditing Studies from a Judgment and Decision Making Perspective. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33, 3, 141-164.

Ojala, H., Niskanen, M., Collis, J. & Pajunen, K. (2014) Audit quality and decision-making in small companies. *Managerial Auditing Journal*, 29, 9.

Pagano, M. & Immordino, G. (2007) Optimal regulation of auditing. CESifo Area Conference on Applied Microeconomics, München, Saksa, maaliskuu 2007. Saatavilla: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=986551.

Porter, B., Ó hÓgarthaigh, C. & Baskerville, R. (2012) Audit Expectation-Performance Gap Revisited: Evidence from New Zealand and the United Kingdom. Part 2: Changes in the Gap in New Zealand 1989-2008 and in the United Kingdom 1999-2008. *International Journal of Auditing*, 16, 215-247.

Ruhnke, K. & Schmidt, M. (2014) Changing the Institutional Framework of Statutory Audit: Internal Stakeholders' Perceptions of the Associated Benefit and Costs. *European Accounting Review*, 1-21.

Ruhnke, K. & Schmidt, M. (2014) The audit expectation gap: existence, causes, and the impact of changes. *Accounting and Business Research*, 44, 5, 572-601.

Räsänen, V. & Koivisto, S. (2010) Selvitysmiehen raportti tilintarkastajajärjestelmän uudistamisesta – Yhteenveto lausunnoista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu –

Kilpailukyky 65/2010 [verkkodokumentti]. [viitattu 20.2.2015]. Saatavilla: https://www.tem.fi/files/28004/65_2010_web.pdf.

Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2009) Research methods for business students. Fifth edition. Pearson Education.

SCM Network (2005) The International SCM Manual; measuring and reducing administrative burdens for businesses [verkkodokumentti]. [viitattu 3.3.2015]. Saatavilla: <http://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/34227698.pdf>.

Sormunen, N., Jeppesen, K. K., Sundgren, S. & Svanström, T. (2013) Harmonisation of Audit Practice: Empirical Evidence from Going-Concern Reporting in the Nordic Countries. *International Journal of Auditing*, 17, 308-326.

Sundgren, S. & Svanström, T. (2013) Audit office size, audit quality and audit pricing: evidence from small- and medium-sized enterprises. *Accounting And Business Research*, 43, 1, 31-55.

Sviili, T. (2013) Varmennuspalvelujen kehittämistä pk-sektorilla katsottava avoimin mielin. *Balanssi* 3/2013, 48-51.

Taylor, M. H. & Simon, D. T. (1999) Determinants of Audit Fees: The Importance of Litigation, Disclosure, and Regulatory Burdens in Audit Engagements in 20 Countries. *The International Journal of Accounting*, 34, 3, 375-388.

Trombetta, M. (2003) International regulation of audit quality: full harmonization or mutual recognition? An economic approach. *European Accounting Review*, 12, 1, 3-27.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2010) Selvitys yrityksille aiheutuvista hallinnollisista kustannuksista – Taloushallinnon raportointi [verkkodokumentti]. [Viitattu 3.11.2014]. Saatavilla: http://www.tem.fi/files/27457/TEM_8_2010_web.pdf.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012) Selvitys yritysten hallinnollisen taakan kehityksestä. Loppuraportti [verkkodokumentti]. [viitattu 7.11.2014]. Saatavilla: https://www.tem.fi/files/32917/TEMrap_15_2012.pdf.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013) Yritysten sääntelytaakan vähentäminen [verkkodokumentti]. [viitattu 7.11.2014]. Saatavilla: https://www.tem.fi/yritykset/yritysten_saantelytaakan_vahentaminen.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014) Euroopan unionin uusi tilintarkastussääntely [verkkodokumentti]. [Viitattu 22.10.2014]. Saatavilla: https://www.tem.fi/yritykset/tilintarkastus/euroopan_unionin_tilintarkastussaan_telyn_udistaminen.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014) Pienyrityshelpotukset ja vuoden 2013 tilinpäätösdiirektiivi [verkkodokumentti]. [viitattu 25.11.2014]. Saatavilla: http://www.tem.fi/files/41224/TEMjul_48_2014_web_22102014.pdf.

Van Tendeloo, B. & Vanstraelen, A. (2008) Earnings Management and Audit Quality in Europe: Evidence from the Private Client Segment Market. *European Accounting Review*, 17, 3, 447-469.

Vieru, M. & Schadewitz, H. (2010) Impact of IFRS transition on audit and non-audit fees: Evidence from small and medium-sized listed companies in Finland. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja/The Finnish Journal of Business Economics*, 1, 11-41.

Yritystutkimusneuvottelukunta ry (2006) IFRS-tilinpäätöksen keskeiset periaatteet [verkkodokumentti]. [viitattu 20.11.2014]. Saatavilla: <http://yritystutkimusry.fi/wp-content/uploads/2014/02/julkaisuIFRS08062006.pdf>.

Åkerblad, L. (2014a) Pienet yritykset – tilintarkastus vai yleisluonteinen tarkastus. *Balanssi* 2/2014, 46-49.

Åkerblad, L. (2014b) Aika arvioida uudelleen pienyrityksen tilintarkastus. *Balanssi* 3/2014, 48-51.

LIITTEET

LIITE 1. Tutkimukseen valitut kommenttikirjeet.

CNDCEC. Consiglio Nazionale dei Dottori Commercialisti e degli Esperti Contabili.
Italia

CSOEC. Conseil Supérieur de l'Ordre des Experts-Comptables. Ranska.

EFAA. European Federation of Accountants and Auditors for SMEs. Eurooppa.

FAR. Föreningen Auktoriserade Revisorer. Ruotsi.

FEE. Fédération des Experts-comptables Européens – Federation of European Accountants. Eurooppa.

KHT-yhdistys. Suomi.

HTM-tilintarkastajat. Suomi.

IDW. Institut der Wirtschaftsprüfer. Saksa.

ICAEW. The Institute of Chartered Accountants in England and Wales. Iso-Britannia.

MIA. The Malta Institute of Accountants. Malta.

NBA. Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants. Alankomaat.